MASARYKOVA UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV SLAVISTIKY

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

2019 **HALYNA KALYN**

Masarykova univerzita
Filozofická fakulta
Ústav slavistiky

Ukrajinský jazyk a literatura

Halyna Kalyn

Проблеми перекладу назв осіб-суб'єктів в офіційних документах ЧР та України

Problémy při překladu jmen osob-subjektů v úředních dokumentech České republiky a Ukrajiny

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: doc. Halyna Myronova, CSc.

2019

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....

Podpis autora práce

Zde bych chtěla srdečně poděkovat vedoucí své práce doc. Halyně Myronové, CSc. za užitečnou pomoc, cenné odborné rady a připomínky, které mi poskytla při psaní této diplomové práce.

Зміст

Вступ ……..…...6
1. **Аналіз типових міжнародних договірних документів** ...……10
   1.1. Загальний вигляд типового міжнародного договору України та Чеської Республіки ……...17
   1.2. Обґрунтування вибору окремих груп відповідних документів …….20
2. **Загальна характеристика типових договірних документів України та Чеської Республіки** ……...23
   2.1. Міжнародні договори в галузі промисловості ...…….…….26
   2.2. Міжнародні договори в освітній галузі…….....31
   2.3. Міжнародні договори в галузі медицини…….…….34
3. **Дослідження тематичної групи термінів на позначення назв-осіб у відповідних документах**……...38
   3.1. Назви осіб, спільні для усіх аналізованих груп міжнародних договорів України ...…….....42
   3.2. Назви осіб, спільні для усіх аналізованих груп міжнародних договорів Чеської Республіки …….42
   3.3. Назви осіб, характерні для конкретної сфери життєдіяльності суспільства України ...…….43
   3.4. Назви осіб, характерні для конкретної сфери життєдіяльності суспільства Чехії ...……..45
4. **Лінгвістичний аспект аналізу термінології вибраної групи** 49
   4.1. Джерела запозичень аналізованих термінів у відповідних мовах…….49
   4.1.1. Основні мови-донори для чеської мови-реципієнта 54
   4.1.2. Основні мови-донори для української мови-реципієнта ……55
   4.2. Співвідношення питомих і запозичених термінів в аналізованих мовах ..…56
   4.3. Системні явища в аналізованій термінології (синонімія)…….…..57
   4.5. Потенція використання відповідних термінів у загальнонародній мові або інших термінологіях/галузях науки чи техніки ……..…….59
5. **Складні випадки перекладу та пропозиції вирішення перекладацьких проблем** ……...61

Висновки……..64
Resumé…….....68
Список використаних джерел……70
Додаток − Українсько-чеський термінологічний словник …….....78

Вступ

Нова геополітична ситуація, яка склалася в Центрально-Східній Європі наприкінці 80-х – початку 90-х рр. XX століття кардинально змінила державно-політичний устрій в Україні та сусідніх із нею країнах. Крах комунізму супроводжувався виникненням низки незалежних держав, ознаменував початок нового етапу у відносинах України та Чеської Республіки, між якими завжди існували дружні та партнерські відносини, господарські та культурні контакти, а зовнішня політика обох країн визначалася спільними регіональними інтересами. Важливими постали питання членства центральноєвропейських і східноєвропейських країн у НАТО та Європейському Союзі. Велике значення для країн «Вишеградської групи» мав розвиток відносин з країнами Центрально-Східної Європи.

Правовою базою співробітництва Чехії з Євросоюзом стала «Європейська Угода», яка забезпечила інтеграцію країни до ЄС. Правовою основою співробітництва України з Євросоюзом була «Угода про співробітництво з ЄС», яка тільки декларувала бажання вступу нашої країни до цієї організації. Співпраця між двома країнами відбувалася у форматі «Україна – Чехія − Євросоюз». Незважаючи на те, що Україна не є членом ЄС, Чехія, так само як і Польща, Словаччина та Угорщина намагалися перебудувати міждержавне співробітництво відповідно до вимог ЄС.

Трансформація суспільно-політичного життя та соціально-економічних відносин, розвиток державних реформ у Чехії відбувалися значно швидше, ніж в Україні, оскільки їх проведення підтримувала більшість чеського суспільства та політичних сил країни. Натомість реформування українського суспільства відбувалося непослідовно, оскільки політична еліта країни не була готова до радикальних суспільно-економічних перетворень, а ліві політичні партії гальмували їх проведення, що спричинило відставання України від Чехії у розвитку демократизації суспільства (до 2005 року). Після подій «Помаранчевої» революції, розпочаті демократичні перетворення підтримувалися не тільки українським суспільством, але й

європейськими країнами, серед яких були Чеська Республіка, Польща, Словаччина й Угорщина.

Головними економічними та політичними інтересами України у відносинах із Чеською Республікою у світових і регіональних організаціях були забезпечення підтримки з боку ЧР практичної реалізації ідеї укладення між Україною та Європейським Союзом Угоди про асоціацію, сприяння Чеської Республіки у залученні України до Спільної безпекової й оборонної політики (СБОП) Європейського Союзу.

Починаючи з 1991 р. економічно-консультативний діалог між Україною та Чеською Республікою здійснювала українсько-чеська Комісія з питань торговельно-економічного співробітництва, Робоча група з питань лібералізації взаємної торгівлі, Змішана українсько-чеська Комісія з питань міжнародного автомобільного транспорту. Дієвою формою економічного діалогу були експертні консультації про співробітництво у галузі атомної енергетики й атомної промисловості, державного регулювання та нагляду за безпекою при використанні ядерної енергії, сільського господарства, банківської справи, у сферах сертифікації, державної статистики, соціального забезпечення, тощо.

Основними галузями українсько-чеського торговельно-економічного співробітництва були машинобудування, важка, хімічна, легка та харчова промисловість, будівельний комплекс, транспортні комунікації. Вирішальним фактором розширення масштабів, а також удосконалення товарної структури торгівлі Чехії з Євросоюзом виступав західний капітал, інвестований у промислове виробництво країни. Підприємства з іноземним капіталом у зовнішньоторговельному обігу забезпечували більшість експорту Чехії. Після вступу країни до Європейського Союзу для України було важливим розширити зовнішньоекономічні зв’язки з Чехією, утримати та зміцнити позиції українських експортерів на чеському ринку. Саме тому українсько-чеське торговельно-економічне співробітництво мало тенденцію до посилення інвестицій, поглиблення промислової кооперації та створення спільних підприємств.

На нинішньому етапі українсько-чеські взаємини характеризуються динамічним розвитком взаємовигідних відносин у політичній, економічній і культурній сферах, який зумовлений активним формуванням договірно-правової бази та підтримкою Чехією процесу європейської інтеграції України.

Актуальність дипломної роботи

Актуальність даної роботи зумовлена змінами, котрі відбулися протягом останнього десятиріччя минулого століття та початку нового й полягає в тому, що у зв'язку з розвитком міжнародних взаємозв'язків ЧР та України в різних галузях /*зокрема, слід зазначити укладення міждержавних угод, обмінні програми, підписання міжуніверситетських договорів не лише на рівні студентських груп, але і у сфері дослідницької діяльності та розробці спільних проектів, створення нових форм і суб'єктів економічної діяльності в обох державах, намагання українських підприємців вийти на чеський ринок і, навпаки, чеських бізнесменів відкрити свої філіали чи представництва на території України та ін.*/ життя висунуло вимогу «гуманітарно-матеріального забезпечення» усіх цих процесів, адже зрозуміло, що така багатоаспектна міждержавна діяльність має супроводжуватись ретельно підготовленими документами, різноманітними типами контрактів, угод, конвенцій, довіреностей та под.

Тема дипломної роботи

Тема даного дослідження випливає з актуальності зазначеної проблеми: сьогодні з'являється значна кількість нових реалій, які не мають чітко закріплених назв, тобто йдеться про недостатню розробку чи повну відсутність відповідної національної термінології окремих сфер діяльності людей у нових умовах, яку терміново необхідно створити чи вдосконалити.

Окрім того, досить довго спостерігається практична відсутність спеціальних досліджень, які могли б бути орієнтирами для термінологів і лексикографів на майбутнє.

Таким чином, дана ДР є свого роду намаганням заповнити прогалину, яка існує в економічній і юридичній термінології, а саме розглянути терміни, які являють собою номени осіб-суб'єктів економічної діяльності в галузі договірних стосунків.

Мета дипломної роботи

Метою дипломної роботи є створити багатоаспектне дослідження, котре передбачає максимально повно проаналізувати існуючі назви осіб-суб'єктів економічної діяльності на договірній базі документів українською та чеською мовами. **Об'єктом** дослідження є економічна та юридична термінологія в галузі міжнародних відносин, **предметом** – проблеми перекладу юридичних термінів та укладання українсько-чеських термінологічних словників.

Досягнення мети дослідження вимагає вирішити кілька наступних **завдань:**

1/на базі договірних документів в обох мовах методом суцільної вибірки **створити картотеку/реєстр назв осіб-суб'єктів економічної діяльності;**

2/**систематизація** зібраного матеріалу для подальшого аналізу;

3/ **виявлення лакун** при створенні **перекладного українсько-чеського термінологічного словника** та внесення своїх аргументованих пропозицій/рішень;

4/ визначення **джерел і можливих шляхів запозичень** у зазначеній термінології;

5/ виявлення **синонімічних термінів** в термінологічних системах кожної з аналізованих мов, **аргументація небажаності** зазначеного явища;

6/ аргументація при вибору конкретного терміна /в явищах синонімії/**.**

Матеріал дослідження

Основним матеріалом дослідження, особливо практичної частини роботи, є українсько-чеська договірно-правова база, а також українські та чеські термінологічні словники, енциклопедії, мовознавчі довідники, посібники, а також збірники матеріалів науково-практичних конференцій, зокрема з питань формування системи українсько-чеського міждержавного співробітництва та перекладу юридичної термінології. Що стосується теоретичної основи, то в даній роботі були використані дослідження різних вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: Л.Тимченко, В.Кононенко, Ф. Чермак, В.Іващенко, Р. Корсак, О.Ґаздошова.

Методи дослідження

Протягом аналізу зібраного матеріалу та написання дипломного дослідження були використані елементи описового та зіставного методів.

Невід'ємною частиною роботи в дипломному дослідженні є укладення перекладного українсько-чеського термінологічного словника.

Структура дипломної роботи

Дана дипломна робота складається з наступних частин: Вступу, п'яти розділів (1. Аналіз типових міжнародних договірних документів (с. 10); 2.Загальна характеристика типових договірних документів України та Чеської Республіки (с. ...); 3. Дослідження тематичної групи термінів на позначення назв-осіб у відповідних документах (с. ...); 4. Лінгвістичний аспект аналізу термінології (с. ...), кожен з яких розділений на підрозділи, Висновків (с. ...), Резюме чеською мовою (с. ...) та Списку використаних джерел (с. ...).

1. Аналіз типових міжнародних договірних документів

Питання дефініції змісту поняття «*офіційний документ*» є важливим для сучасної науки і практики. Його дослідженню приділяють значну увагу в сучасній науковій доктрині, однак погляди документознавців, філологів та юристів щодо єдиного правильного формулювання визначення цього терміну суттєво відрізняються.

У Рекомендаціях Ради Європи NR (2002) 2 «Про доступ до офіційних документів»[1] офіційний документ означено як будь-яку інформацію, що зафіксована в будь-якому вигляді, розроблена або отримана органами державної влади і пов'язана з державною або адміністративною функцією. Виняток становлять документи, які перебувають на стадії підготовки, тобто не були оприлюднені державними органами .

В «Юридичній енциклопедії»[18] визначено, що «*офіційний документ»* – це інформація, відомості чи дані, зафіксовані на папері, фотоплівці, магнітному диску та інших матеріальних носіях, що мають законодавчий, нормативний, директивний або інформаційний характер. Приймається і поширюється (публікується, видається, надсилається) в установленому порядку компетентними органами держави або відповідною посадовою (службовою) особою .

Дещо відмінне визначення цього поняття висловив М. Коржанський,[16] дослідник Кримінального права України: «офіційними є лише письмові акти, що видаються державними, громадськими чи приватними підприємствами, установами або організаціями, які призначені для посвідчення фактів чи подій, що мають юридичне значення».

На думку ж А. Погорілецької,[23] сутність відповідного поняття репрезентовано переліком його основних ознак, зокрема: можливістю запису на матеріальному чи електронному носії; закінченість рішення, з питань якого приймається офіційний

документ; створення в результаті виконання завдань та функцій органів державної влади та місцевого самоврядування; фінансування за рахунок бюджетних коштів; перебування в розпорядженні органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових чи службових осіб.

---

[1]Про доступ до офіційних документів: Рекомендації Ради Європи NR (2002) 2 від 21 лютого 2002 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.coe.kiev.ua

[18]Костецька Т. А. Офіційна документована інформація / Т.А. Костецька // Юридична енциклопедія / НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, «Видавництво «Українська енциклопедія імені М.П.Бажана. – Т.4. – К., 2002. – С. 375.

Загалом поняття *«документ»* можемо дефінувати як матеріальний об'єкт, що містить у зафіксованому вигляді інформацію, оформлений у заведеному порядку і має відповідно до чинного законодавства юридичну силу. До офіційних документів належать, перш за все, урядові документи, постанови, заяви, контракти, угоди, архіви та поточні документи різних установ, організацій, а також ділова кореспонденція, протоколи судових органів, нотаріату тощо.

Загалом офіційні документи поділяються на такі групи:

- нормативно-правові акти *(Укази та розпорядження Президента України, Накази міністерств, державних служб, центральних органів виконавчої влади, внесені Міністерством юстиції до Державного реєстру нормативно-правових актів, Акти Конституційного Суду України, інших вищих судових інстанцій, міждержавні договори України, міжнародні конвенції та договори, до яких приєдналася Україна);*
- законопроектні документи, доручення, запити вищих інстанцій та осіб *(координаційні та інші плани міжвідомчої діяльності із законопроектної роботи, виконання державних (національних), урядових програм, депутатські запити та запити посадових осіб державних органів;*
- рішення судів різної юрисдикції *(рішення Конституційного суду, рішення Вищого Господарського суду);*
- нормативні документи зі стандартизації *(стандарти /міжнародні, міждержавні, національні, галузеві, технічних товариств, підприємств/, Кодекси усталеної практики (настанови);*
- службові документи *(посвідчення особи, перепустка, документи, що посвідчують громадянський стан, рівень освіти, виконання обов'язків або звільнення від них, документи, що засвідчують майнові права, документи на*

право виготовлення, зберігання та продажу товарів (або небезпечних речовин), здійснення обслуговування, інших видів діяльності (посередницької, оціночної, експертної);

- політичні документи *(публічні заяви, меморандуми, звернення політичних діячів країни, громадських організацій)* тощо.

---

[23]Погорілецька А.В. Офіційна інформація: теоретико-правовий аспект/А.В. Погорілецька// Вісник Вищої ради юстиції. – 2012. – No 1 (9). – С.134.

[16]Коржанський М. Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України / М. Й. Коржанський. – К.: Атіка: Академія : Ельга-Н, 2001. – С. 549.

Варто зауважити, що такий перелік груп офіційних документів не є вичерпним. Окрім того, зазначені групи мають різні рівні юридичної сили та юридичної значущості.

Відповідно до мети нашого дослідження, перейдемо до розгляду міжнародних договорів та їх типів.

З філологічного погляду, міжнародний договір можемо дефінувати як письмову угоду, що регулюється міжнародним правом, укладена між двома або декількома суб'єктами міжнародного права, що міститься в одному чи декількох документах (наприклад: декларація, *договір, домовленість, конвенція, контракт, меморандум, обмін нотами, пакт, протокол, угода* тощо).

Договір складається або на мовах усіх договірних сторін, або на одній чи декількох узгоджених між ними мовах. Договори, укладені в рамках міжнародних організацій, складаються на офіційних мовах цих організацій. Міжнародні договори є одним з найважливіших джерел міжнародного права.

У відповідності зі статтями 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року і Віденської конвенції про право договорів між державами і міжнародними організаціями 1986 року: «*міжнародний договір»* означає міжнародну угоду, укладену державами й іншими суб'єктами міжнародного права в писемній формі.[2]

Хоча у визначенні говориться про договори в писемній формі і не говориться про договори в усній формі, держави й інші суб'єкти міжнародного права можуть за взаємною згодою поширити на усні договори дії положень Віденських конвенцій 1969 і 1986 років. Інакше кажучи, *міжнародний договір* − це явно виражена угода між державами або іншими суб'єктами міжнародного права, укладена з питань, що мають

для них загальний інтерес, і покликана регулювати їх взаємовідносини шляхом створення їх взаємних прав і обов'язків.

Слова «договір означає міжнародну угоду» відображають юридичну сутність міжнародного договору, його погоджувальну природу. На відміну від інших державних актів, міжнародний договір допускає наявність у ньому волевиявлень принаймні двох суб'єктів міжнародного права, причому ці волевиявлення в договорах не існують ізольовано одне від одного, а є взаємно узгодженими, тобто однаково й одночасно спрямованими на досягнення певної єдиної мети. Такі взаємно узгоджені волевиявлення й утворюють у договорі договірну угоду, суть договору.

[2]https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118

Тому угода складає юридичну сутність будь-якого міжнародного договору. В іншому разі може бути порушено питання правдивості волевиявлення держави при укладанні міжнародного договору і самого міжнародного договору в цілому.

Одним з елементів міжнародного договору є його найменування. Міжнародній практиці відомі різноманітні найменування договорів. Для наочності за допомогою таблиці розглянемо деякі з них.

№ п/п	Українська мова	Чеська мова
1.	Декларація	deklarace
2.	Договір, контракт	smlouva, úmluva
3.	Домовленість	dohoda, úmluva
4.	Конвенція	konvence, úmluva
5.	Меморандум	memorandum
6.	Пакт	pakt
7.	Протокол	protokol
8.	Угода	úmluva, dohoda

У чеських правових текстах найчастіше зустрінемося з терміном *smlouva*, а в українських – з термінами *договір, угода, контракт* (Smlouva mezi Českou republikou a

Ukrajinou o sociálním zabezpečení (Kyjev, 5.7.2001) − Договір між Україною та Чеською Республікою про соціальне забезпечення (Київ, , 5.7.2001)); ч. *úmluva* – укр. *конвенція* (Úmluva o právech dítěte − Конвенція про права дитини; Vídeňská úmluva o diplomatických stycích − Віденська конвенція про дипломатичні зносини. Переклад залежатиме від контексту.

Цікаво, що міжнародний договір може бути взагалі безіменним. Наприклад, *обмін дипломатичними нотами* може являти собою різновид міжнародного договору. Відповідно до норм звичайного й договірного права найменування міжнародного договору не має якого-небудь юридичного значення. Важливо, щоб цей документ містив правила поведінки сторін, визнані ними як юридичні норми. Тому широко використовуваний у доктрині міжнародного права термін *«договір»* повинен розглядатися як родове поняття. Договір складається з певних частин, які утворюють єдину впорядковану структуру. Такими частинами є:

- *найменування, преамбула* (вказує мотиви укладання договору, його цілі, принципи);
- *основна частина* (статті договору, що визначають предмет договору, права та обов'язки сторін);
- *заключні положення* (порядок набрання чинності, термін дії і умови припинення);
- *додатки*.

Наявність всіх цих компонентів не є обов'язковою, і відсутність одного з них не впливає на юридичну силу договору.

Сторонами права міжнародного договору є суб'єкти міжнародного права. Відповідно до Віденської конвенції 1969 року «кожна держава володіє правоздатністю укладати договори».[2]

Держави як носії суверенітету мають універсальну компетенцію щодо укладення міжнародних договорів. Вони можуть вирішувати фактично будь-які питання, пов'язані із міжнародною безпекою та міжнародним співробітництвом.

За **об'єктами регулювання** договори поділяються на: *політичні, економічні, науково-технічні* й ін.

За **кількістю учасників** міжнародні договори поділяються на:

- *двосторонні*;
- *багатосторонні*;

- *правостворюючі* (зазвичай є багатосторонніми конвенціями, спрямованими на засадниче впорядкування окремих сфер міждержавного співіснування);
- *договори взаємного обміну обов'язками* (обмежуються на противагу цьому зобов'язаннями з обох сторін, що чергуються одне з одним, як це характерно для приватно-правових угод).[33]

Основну кількість договорів складають двосторонні, що укладаються з урахуванням специфіки міждержавних відносин. Багатосторонні договори часто виступають як основний засіб кодифікації та прогресивного розвитку міжнародного права.

Двосторонні угоди загалом мають винятково договірний характер − вони стосуються питань, що становлять спільний інтерес двох країн-учасниць, без прямих юридичних наслідків для інших держав. Відповідно, **змістом** двостороннього договору можуть виступати:

- розмежування національних кордонів, прикордонний режим;
- статус громадянина іншої держави, вирішення питання подвійного громадянства, візовий режим;
- взаємні дипломатичні та консульські відносини;
- транспорт між двома державами;
- взаємні умови торгівлі, захист інвестицій;
- політичні питання (угоди про дружбу, взаємну допомогу);
-правові питання взаємовідносин (судове співробітництво, захист інтелектуальної власності);
- співробітництво в будь-якій іншій сфері (економіка, медицина, освіта, культура, туризм тощо).[7]

Найважливіше місце серед джерел регулювання зовнішньоекономічної діяльності займають міжнародні економічні договори, які регулюють цю сферу на рівні держав, наднаціональних утворень і міжнародних міжурядових організацій, а також на рівні окремих суб'єктів господарювання.

Значення цих договорів зумовлено тим, що вони не лише регулюють відповідні відносини, а й значною мірою впливають на формування та зміст національного зовнішньоекономічного законодавства.

Залежно від **предмета**, міжнародні економічні договори класифікуються на:

- договори з питань міжнародної торгівлі товарами й послугами;

- договори з питань міжнародних фінансових (кредитних, валютних, податкових тощо) відносин;

- договори з питань руху капіталовкладень (інвестицій);

- договори з питань міжнародної економічної допомоги;

- договори з питань міжнародного регулювання праці тощо.[8]

---

[33]Тимченко Л. Д. Міжнародне право: підручник / Л. Д. Тимченко, В. П. Кононенко. – К.: Знання, 2012. – 631 с.

[35]Чубарєв В.Л. Міжнародне економічне право: підручник / В.Л. Чубарєв. − К.: Юрінком Інтер, 2009. − 368с.

Варто зауважити, що договори з питань міжнародного регулювання праці (зокрема, укладені під егідою Міжнародної організації праці) навряд чи варто відносити до джерел, що регулюють зовнішньоекономічні договори, адже вони регулюють трудові відносини, а не господарські чи міждержавні економічні.

Двосторонні договори України в економічній сфері поділяються на:

- торговельні угоди (про торговельно-економічне співробітництво, про вільну торгівлю тощо);

- угоди про взаємне сприяння й захист інвестицій;

- угоди (договори) про уникнення подвійного оподаткування;

- угоди про транспортне співробітництво (про торговельне судноплавство, про повітряне сполучення) тощо.

Загалом, Україна уклала понад шістдесят двосторонніх угод щодо торговельно-економічного співробітництва. Серед них можна виділити, наприклад, Угоду про торговельно-економічні зв’язки та науково-технічне співробітництво (1994), Угоду про співробітництво і партнерство між Торговельно-промисловою палатою по країнах СНД Чеської Республіки та Українським союзом промисловців і підприємців (1997), Угоду про співробітництво між чеською Торговельно-промисловою палатою по країнах СНД та Львівською торговельно-промисловою палатою України (1999), Спільна заява Президентів України і Чеської Республіки за результатами державного візиту Президента Чеської Республіки Вацлава Гавела в Україну 30 червня − 2 липня 1997 р, Угода між Україною і Чеською Республікою про здійснення платежів соціального характеру (1997), Протокол між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської

Республіки про надання кредитів для фінансування експорту товарів та послуг із Чеської Республіки в Україну (1998), Меморандум про заходи, спрямовані на лібералізацію умов взаємної торгівлі між Чеською Республікою та Україною (1998), Угода між міжнародним комерційним арбітражним судом при Торгово-промисловій палаті України і Арбітражним судом при Господарській палаті Чехії та Аграрній палаті Чехії про співробітництво у галузі комерційного арбітражу (2001), Угода між Міністерством оборони України і Міністерством оборони Чеської Республіки про співробітництво в галузі військової освіти (2002), Угоди між Міністерством освіти та науки України і Міністерством освіти, молоді та спорту Чеської Республіки про співробітництво в галузі освіти і науки на 2003-2006 рр., Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про економічне, промислове і науково-технічне співробітництво (2006), Угода про співробітництво між Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики та Управлінням з технічної стандартизації, метрології і державних випробувань Чеської Республіки у сфері оцінки відповідності, стандартизації та метрології (2009) та інші.

Напрями такого співробітництва, окрім взаємної торгівлі, передбачають розширення кооперації виробництва, створення спільних підприємств, об'єднань та організацій, а також розвиток та запровадження інноваційних прогресивних форм співробітництва, прийнятих у світовій практиці.

Згідно із законодавством, чинним у кожній з країн, створюються умови для відкриття на своїх територіях філій, представництв організацій, підприємств, фірм, банків, торговельних домів, товарних та фондових бірж, кооперативів, компаній для їх торговельної, промислової та економічної діяльності з наданням фізичним та юридичним особам країни іншої договірної сторони відповідних прав.

1.1. Загальний вигляд типового міжнародного договору України та Чехії

Міжнародний договір є одним з основних джерел міжнародного права. Право міжнародних договорів − це галузь міжнародного права, яку складає сукупність правових норм, що регулюють відносини суб'єктів міжнародного права щодо укладення, дії, зміни, скасування та дійсності міжнародних договорів.

Найважливішими універсальними конвенціями, що регулюють відносини у зв'язку з укладанням і застосуванням міжнародних договорів, є:

- Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р., що докладно регламентує порядок укладення міжнародних договорів між державами, набуття ними чинності, тлумачення, використання та скасування, а також умови їхньої дійсності;[2]
- Віденська конвенція про правонаступництво держав стосовно договорів 1978 р.;[3]
- Віденська конвенція про право договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 р., а також ряд міжнародних звичаїв.[4]

Важлива роль у регулюванні укладення та виконання міжнародних договорів належить внутрішньому праву. В Україні це, перш за все, Конституція України. Так, ч. 2 ст. 9 Конституції вказує, що «укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України».[5]

Основними джерелами права Чеської Республіки є нормативно-правові акти, ратифіковані парламентом, міжнародні угоди, деякі рішення Конституційного суду Чеської Республіки та джерела права Європейського Союзу. Ієрархія нормативно-правових актів є такою: Конституція Чеської Республіки, Хартія основних прав та свобод, конституційні закони, державні накази і повідомлення міністерств, законодавчі акти територіального самоврядування (регіональні ордонанси і муніципальні постанови).

Основну кількість міжнародних договорів складають двосторонні, що укладаються з урахуванням специфіки міждержавних відносин. Багатосторонні договори часто виступають як основний засіб кодифікації та прогресивного розвитку міжнародного права.

Найпоширенішою формою міжнародного договору є письмова, що дозволяє чітко й виразно закріпити права та обов’язки сторін договору. Однією з найважливіших стадій укладення будь-якого міжнародного договору безперечно є надання державою-учасницею згоди на його юридичну обов’язковість. Це є завершальною стадією укладання міжнародного договору і являється остаточним схваленням такого договору уповноваженою особою чи компетентним органом держави. Стаття 11 Віденської конвенції про право міжнародних договорів[2] 1969 року встановлює, що згоду держави на обов’язковість для неї договору може бути виражено підписанням договору,

обміном документами, затвердженням, приєднанням до нього або будь-яким іншим способом, про який домовились.

Для прикладу розглянемо типовий двосторонній міжнародний договір Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про економічне, промислове і науково-технічне співробітництво.[6]

---

[2]https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118

[3]https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_185

[4]https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a04

[5]https://zakon4.rada.gov.ua/laws

За способом приєднання це закритий договір, тому що у ньому беруть участь тільки держави, що його уклали. Щодо назви, то в цілому не існує загальновизнаної класифікації. Однак, можна припустити, що термін «угода» вживається для договорів між державами з конкретних питань. Структура договору складається із трьох частин: у вступі (преамбула) зазначено мотиви, цілі та принципи укладення договору; центральна частина містить постанови з регульованих відносин; заключна частина фіксує статті про порядок чинності та припинення його дії.

Щодо підписання, то тут виникає проблема з додержанням умов альтернату, тобто старшинства. Сьогодні правила альтернату зводяться до такого: у багатосторонньому договорі підписи ставляться відповідно до латинського алфавіту; у двосторонньому − сторони підписують його в рядок, і на одному примірнику договору одна сторона підписує ліворуч, інша − праворуч, на іншому примірнику підписи ставляться у зворотному порядку.

Вчинено в м. Київ 16 квітня 2004 р., в двох дійсних примірниках, кожний українською, чеською та російською мовами, причому всі тексти є автентичними. У випадку виникнення розбіжностей щодо тлумачення цієї угоди, текст російською мовою матиме перевагу.

За Кабінет Міністрів України	За Уряд Чеської Республіки
(підпис)	(підпис)

Звичайно договір датується. Дата відповідає дню підписання, а для багатосторонніх договорів, прийнятих на конференціях або в міжнародних організаціях, − дню прийняття голосуванням. У разі, коли договір підлягає ратифікації, дата не має ніякого значення, оскільки у таких випадках додається дата набрання договором чинності (див. Зразок нижче).

[2] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118
[6] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203_040

Угода
між Кабінетом Міністрів України та Урядом
Чеської Республіки про економічне, промислове
і науково-технічне співробітництво

{ Угоду ратифіковано Законом
N 3579-IV (3579-15) від 16.03.2006, ВВР, 2006, N 37, ст.314 }

Дотримання міжнародних договорів ґрунтується на давньому принципі *pacta sunt servanda* − договори мають бути дотримані. Він закріплений у багатьох міжнародно-правових актах, проголошено ст. 26 Віденської конвенції 1969 р.: «Кожний чинний договір обов’язковий для його учасників, і вони повинні сумлінно його виконувати».[2] Таким чином, характеристиками цього принципу є неухильне дотримання і сумлінне виконання міжнародного договору.

1.2. Обґрунтування вибору окремих груп відповідних документів

Класифікація договорів має важливе практичне значення, адже виявлення спільних типових рис договорів і відмінностей між ними полегшує для суб'єктів правильний вибір того чи іншого виду, забезпечує його відповідність змісту регульованої діяльності. Існують певні вимоги до умов укладення, форми та змісту договору відповідно до різних сфер діяльності. Це означає, що за відсутності хоча б однієї з таких умов договір не може вважатися укладеним. З метою визначення таких умов слід враховувати, що вирішення цього питання залежить, насамперед, від змісту конкретного договору певної сфери діяльності. Тому не випадково Цивільний кодекс України, при визначенні істотних умов договору, посилається на спеціальні норми, присвячені договірним зобов'язанням окремого виду і називає істотними ті умови, які визнані такими згідно із законом і передбачені як обов'язкові нормами права, що регулюють ці договірні відносини. Зокрема, такий підхід характерний при визначенні умов укладання господарських договорів поставки та контрактації. Однак, не завжди ці умови визначаються безпосередньо в законодавстві. Так, наприклад, купівля-продаж за своєю суттю є оплатним договором, отже, не встановлення сторонами такої умови, як ціна, свідчить про відсутність договору купівлі-продажу загалом. Однак, будучи істотною для договору купівлі-продажу, умова про ціну позбавлена значення для такого виду договору як дарування, у зв'язку з його безоплатним характером. Зі свого боку, одна із сторін може визнати недостатніми ті умови, що названі істотними у законі або є необхідними для договору цього виду, і вимагати включення додаткових умов, без яких угода її не влаштовує. У цьому випадку такі умови набувають значення істотних.[3]

Таким чином, для укладення договору необхідне досягнення угоди зі всіма умовами. У встановлених законом випадках договір має бути укладеним у потрібній формі. Наприклад, договір купівлі-продажу земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку тощо потребує нотаріального посвідчення та державної реєстрації (стаття 657 Цивільного кодексу України).[7] Отже, умови договору стосуються і форми договору, оскільки якщо одна зі сторін вимагає, або ж законом обумовлене нотаріальне посвідчення, а інша сторона від цього ухиляється, то не можна говорити про досягнення угоди (в цьому випадку).

Зрозуміло що в господарській сфері діяльності найчастіше зустрічаються договори купівлі-продажу, предметом яких виступають дії продавця щодо передачі товару у власність покупця та відповідно дії покупця з прийому цього товару та оплати

за нього. Однак, якщо говоримо про медицину, то будь-якому договору оптової реалізації лікарських засобів притаманні певні особливості, необхідні для договорів даного виду. Ринок лікарських засобів має певні ознаки, які відрізняють його від ринку інших товарів широкого вжитку, і здійснення такого специфічного виду правових відносин, вимагає від суб'єктів підприємницької діяльності налагодження договірних зв'язків з дотриманням умов спеціальних законодавчих актів про лікарські засоби. У зв'язку з цим договори реалізації лікарських засобів відносяться до окремої групи за ознаками, що проявляються у спеціальному регулюванні. Якщо зазначений договір укладається для державних потреб, то його характеризує, крім того, особливість суб'єктного складу договору, де однією із сторін (замовником) є органи державної влади (або місцевого самоврядування). Тобто за своєю юридичною природою договір купівлі-продажу близький до договору поставки. Окремі ознаки властиві й іншим договорам підприємницької діяльності, зокрема щодо надання послуг.

---

[3] Блащук Т. В. Тези доповіді: Якість як умова цивільно-правового договору // Матеріали Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу «Правове життя сучасної України». – Одеса. Одеська національна юридична академія. – 21-22 травня 2010 р. – С. 425- 426.

[7] https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15/paran3252#n3252

Таким чином, сторони (суб'єкти) вільні у виборі виду договору. Вони можуть укласти як договір, безпосередньо передбачений Цивільним кодексом України чи іншим нормативним актом, так і договір, який поєднує ознаки кількох видів договорів (змішаний договір).У сторін є також можливість виявити своє бачення змісту договору (сукупність умов, які визначають права та обов'язки сторін). Вони можуть відмовитися від традиційних положень і перерозподіляти обов'язки в договорі на свій розсуд. Але договір є завжди обов'язковим для виконання сторонами.[20] І саме тому, велике значення має його зміст. Адже при укладенні, а найчастіше при виконанні та вирішенні спорів, пов'язаних з порушенням договірних зобов'язань, виникає потреба у з'ясуванні змісту договору в цілому або окремих його умов, тобто в тлумаченні договору.

При тлумаченні договору суд бере до уваги буквальне визначення виразів, що в ньому містяться. Якщо буквальне значення якоїсь умови договору незрозуміле, його встановлюють шляхом порівняння цієї умови з іншими умовами і розумінням договору в цілому. Коли в такий спосіб тлумачення не вдається встановити зміст договору, то з'ясовують дійсну спільну волю сторін з урахуванням мети договору.

При цьому враховують усі обставини, які передували укладенню договору, переговори і листування, практику, що склалась у взаємних сторін, звичаї ділового обороту, поведінку учасників.

Незважаючи на значну кількість критеріїв для поділу договорів, найбільш важливими видаються критерії поділу залежно від суб'єктного складу й особливостей товарів та послуг, які виступають предметом договору. Оскільки саме такі види договорів найчастіше укладаються на практиці та є важливими для вдосконалення правової регламентації відносин у різноманітних сферах діяльності.

---

[20]Марушева, О. Г. Договірне право [Текст]: консп. лекцій / О.Г. Марушева // . − Харків: Монографія, 2016. −107с.

2. Загальна характеристика типових договірних документів України та Чеської Республіки

У зв'язку з умовами сучасного міжнародного поділу праці майже неможливо здійснювати розвиток промислового виробництва, окремих підприємств та організацій без використання міжнародного досвіду. А це обумовлює необхідність розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин у промисловій галузі, що, відповідно, вимагає також їх правового регулювання, яке здійснюється за допомогою міжнародно-правових актів і міжнародних договорів.

Починаючи з 1 травня 2004 р., внаслідок приєднання Чеської Республіки до єдиного митного простору Європейського Союзу змінювався торговельний режим з Україною, умови доступу на ринки двох країн ставали нерівними і більш жорсткими для українських експортерів. Експортний потенціал української економіки базувався на можливостях металургійної та хімічної промисловості, а в експорті до Чехії 55-60 %

складала сировина. Окрім того, за попередні роки відбувся різний рівень інвестування в економіку двох країн, зокрема у чеську – 36,9 млрд. дол. США, а в українську − 6,7 млрд. дол. США, або у 5,5 разів менше.[8] Водночас, з приєднанням Чеської Республіки до Шенгенської зони посилювався візовий режим, а Україна у 2005 р. відмінила візи в односторонньому порядку для громадян країн-членів Європейського Союзу, що ставило в нерівні умови українських та чеських підприємців для ведення ділових контактів.

Серед позитивних наслідків членства Чеської Республіки в Євросоюзі для України можемо назвати:

- Чехія втратила можливість приймати власні рішення щодо введення торговельних обмежень по відношенню до продукції походженням з третіх країн, у тому числі України;
- сухопутні товарні потоки між Україною та ЧР з 1 травня 2004 р. перетинають замість двох митних кордонів (Україна − Словаччина, Словаччина − Чехія, або Україна − Польща, Польща − Чехія), тільки один – Україна – ЄС;
- поява можливостей інтеграції України в найбільші енергетичні, транспортні, телекомунікаційні та інші мережі Європи;

[8] https://czechia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-czechia/trade

- можливість використовувати напрацьовані Чехією, Польщею, Словаччиною та Угорщиною інтеграційні механізми і процедури. Важливе значення мала консультаційна, методична й технічна допомога цих країн, їх посередництво у політичній, економічній і гуманітарній сферах.[17]

Варто зауважити, що напередодні вступу Чехії до Європейського Союзу позитивні тенденції розвитку українсько-чеських торговельно-економічних відносин посилилися. У січні-квітні 2004 р. двосторонній товарообіг за даними української статистики збільшився на 38,9 % і склав 193,3 млн. дол. США. Поряд з цим, активізувалося українсько-чеське співробітництво у фінансовому інвестуванні та банківській сфері, зокрема, за весь період українсько-чеських відносин Україна уперше виступила в якості інвестора (в ЧР) − українські промислово-фінансові структури, зокрема, «Систем Кепітал Менеджмент» та «Індустріальний Союз Донбасу» брали

участь у конкурсі на приватизацію одного з найбільших чеських металургійних підприємств «Вітковіце Стіл». Незважаючи на те, що українські фірми не перемогли, ця подія стала свідченням того, що і Україна може виступати у Чехії у ролі вагомого інвестора.[31]

У травні 2005 р. було підписано Угоду про співробітництво між ВАТ «Укрексімбанк» та Чеським експортним банком, яка відкрила українському банку значні фінансові можливості у сфері іноземного запозичення від одного банку-кредитора (початковий кредитний ліміт складав 200 млн. євро).

Іншим прикладом було підписання у червні 2005 р. Угоди між Міжнародним комерційним банком (м. Київ) та чеською будівельною компанією «ПСЖ Інтернешнл» про спільне інвестування, згідно з умовами якої, сторони планували профінансувати близько 50 млн. дол. США у спорудження житла у Криму (житлового мікрорайону у Сімферополі, будинків у містах Феодосія та Ялта).(див. 31)

Наведені приклади свідчать про зростання довіри чеських фінансових структур до української економіки та давали підстави сподіватися, що у майбутньому відбудеться пожвавлення також у сфері прямого інвестування, котре залишалося слабким елементом українсько-чеських відносин.

---

[17]Корсак Р. В. Українсько-чеські відносини у трансформаційних процесах ЦентральноСхідної Європи: торговельно-економічний контекст співпраці (2000 − 2012 рр.). /Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук. –Львів, 2014.

Найбільш ефективним було міждержавне співробітництво у галузі ядерної енергетики. Більш як десять років участь у модернізації українських Атомних електростанцій та добудові нових блоків, здійснювала чеська фірма «Шкода – ядерне машинобудування». Разом із фірмою «Арако» тісно співпрацювали з Інститутом ядерних досліджень України. При цьому українські та чеські партнери виявили зацікавленість у проведенні спільних науково-технічних досліджень оцінки ресурсу корпусів реакторів, а також іншого устаткування 1-го контуру енергоблоків АЕС України.[50]

У 2007 р. підприємства України та Чехії активізували співробітництво у реалізації вже існуючих, і у започаткуванні нових проектів у транспортному машинобудуванні. Вже понад десять років діяло українсько-чеське спільне підприємство з виробництва трамваїв, продовжувалося поглиблення промислової співпраці у галузі автомобілебудування. Опрацьовувалась можливість створення в

Україні спільного виробництва з випуску та модернізації тролейбусів та співробітництво з чеськими фірмами щодо спільного виробництва в Україні автобусів. Протягом 2007 р. суттєво збільшились обсяги постачання в Україну чеського високотехнологічного телекомунікаційного обладнання, поглибилась двостороння співпраця у сфері фармацевтики, зокрема одна з чеських компаній отримала замовлення, пов'язане зі створенням на базі українського підприємства першого у СНД фітохімічного виробництва за міжнародними стандартами.[24].

Як приклад активного та плідного двостороннього співробітництва протягом перших 15 років після отримання Україною незалежності можна розглядати Звіт про роботу відомої чеської компанії АЛТА, де про конкретні кроки йдеться у розділі Україна:

Україна

Перші контакти компанії «АЛТА» в цьому регіоні виникли вже в 1991 році. Найбільшим напрямом є постачання залізної руди з України до Чеської Республіки та Австрії. В останні роки почала розвиватися активна співпраця з низкою ГЗК поблизу Кривого Рогу.

---

[31]Стан торговельно-економічних відносин між Україною і Чеською республікою в 2005 р. // Справа № 47 / 27 від 20. 12. 2005 р. – 24 с.

[50]Zpráva o zahranicní politice ČR za rok 2006 // MZV ČR. Bilaterílní vztahy České republiky, 2007. – 474 s.

[24]Політичний лист про перспективи розвитку українсько-чеських відносин // Справа № 471 від 10. 10. 2007 р.– 17 с

Великі проекти були здійснені в області технології видобутку і переробки руди. Вагому участь компанія брала в реконструкції технологічних ліній ВАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» (1995-1999 рр.) і ЗАТ «Запорізький залізорудний комбінат» (починаючи з 1998 року і до теперішнього часу). У 2003 році в Києві компанія «АЛТА» побудувала «під ключ» для ВАТ «Асфальтобетонний завод» лінію з виробництва бітумних сумішей.

Успішно здійснюється багаторічну співпрацю з ДП АНТК імені О. К. Антонова з постачання металообробних верстатів, з компанією ВАТ «Первомайськдизельмаш» в області постачання турбокомпресорів, а також запасних частин для чеських атомних електростанцій.

1991 Перші комерційні контакти

1992 Постачання турбокомпресорів для заміни та виробничих потреб

1993 Постачання двигунів PILSTIK і запасних частин для заміни діючих

1995 Початок співпраці з ВАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» в області устаткування і технологій з видобутку і переробки руди, а також початок постачання залізної руди вказаною компанією

1998 Реконструкція технології переробки руди для компанії ЗАТ «Запорізький залізорудний комбінат»

1999 Відкриття представництва в Києві (Україна) АЛТА УКР

2003 Спорудження заводу з виробництва бітумних сумішей для компанії ВАТ «Асфальтобетонний завод»

2003 Початок постачання металообробних верстатів для компанії ДП АНТК імені О. К. Антонова

2005 Постачання технологічних ліній для виробництва щебеню і мобільної кар'єрної техніки для ТОВ «Плисецький гранітний кар'єр»

2006 Укладення контракту на постачання лінії з виробництва цегли для ТОВ «Кузмінецький цегельний завод»

2006 Лінія для виробництва цегли − 120 млн умовної цегли в рік для ТОВ «Кузмінецький цегельний завод»

2006 Модернізація цегляної лінії для компанії ТОВ «АЛТКОМ»

2006 Модернізація обробних верстатів для компанії ВАТ «Азовмаш»

Враховуючи тенденції, що відбувалися у зовнішній торгівлі як Чеської Республіки, так і України, а також стану українсько-чеських торговельно-економічних відносин, протягом 2008 р. здійснювалися заходи, спрямовані на збільшення українського експорту до ЧР та покращення його структури, захисту інтересів українських експортерів на ринку Чехії в умовах жорсткої протекціоністської політики країни-партнера.[34]

Кризовими у взаємній торгівлі двох країн були 2009 р., а для України – ще і 2006 р., коли український експорт склав лише 90,6% до рівня 2005 р., відповідно 341,6 млн. дол. США, та 377,3 млн. дол. США. Обвальним став 2009 р., тоді взаємний товарообіг скоротився більш як наполовину, а український експорт до Чехії знизився на 50 %.[9]

Світова фінансова криза суттєво похитнула і чеську економіку, про що свідчить також падіння імпорту в Україну – на 55 %, зокрема, раптово знизився імпорт автомобілів (у 16,9 разів у порівнянні з 2008 р.), а також меблів, керамічних виробів, електронної продукції та механічного обладнання.[9]

З початку 2010 року спостерігалось поступове поліпшення показників, які характеризували взаємний обмін товарами й послугами. За даними Держкомстату України, загальний товарообіг між Україною та Чеською Республікою становив на 42,7% більше, ніж за аналогічний період попереднього року. Обсяги українського експорту до Чехії збільшилися на 83,8 %, в той час як рівень чеського імпорту до України у 2010 р. збільшився на 20,2 %.[45] Водночас негативною рисою торгівлі України у 2010 р. залишався сировинний характер українського експорту до ЧР: понад 85 % становили залізорудна сировина та напівфабрикати з вуглецевої сталі. Натомість чеська сторона постачала в Україну понад 90 % промислових виробів.[49]

Після незначного зростання у 2010-2011 рр. експорту товарів з України до ЧР у 2012 р. знову відбулося його зниження на 16 %, що свідчить про наявність кризових явищ у економіці України. Протягом 2000-2012 рр. проблемним питанням у двосторонніх відносинах були розбіжності у статистичних даних товарообігу двох країн, що не дають можливості здійснювати належний захист українських експортерів та можуть бути наслідком різного роду зловживань.(17)

Незначні зниження обсягів взаємної торгівлі спостерігалися і протягом 2014-2015 рр., спричинені, насамперед, економічною кризою, та вже протягом останніх трьох років спостерігається нарощування темпів торгівлі та інвестицій з Чеською Республікою.[10]

---

[24]Торговельно-економічне співробітництво у 2006 році // Справа № 18–30 / 74 від 15. 12. 2006 р. – 35 с.
[9] http://czechia.mfa.gov.ua/ua/
[45]Statisticke daný česke ekonomicke politice // Dokumentacie a spravy Ministerstva zagraničnich veci Česke Republiky. – № 106 – 39 /400. – 19. 12. 2010 r. – 10 s.

2.1. Міжнародні договори в галузі промисловості

Згідно з метою нашого дипломного дослідження, на матеріалі двосторонніх та/або трьохсторонніх угод з вибраних і обґрунтованих нами галузей проаналізуємо відповідні назви осіб (сторін) договірно-правових відносин української мовою та їхні еквіваленти у чеській.

Чинна договірно-правова база українсько-чеської співпраці у промисловій сфері містить низку міждержавних угод, серед яких: «Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій» від 2.11.1995 р., «Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про співробітництво в галузі атомної енергетики і атомної промисловості» від 30.06.1997 р., «Конвенція між

Урядом України та Урядом Чеської Республіки про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і майно» від 20.04.1999 р., «Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Чеської Республіки про економічне, промислове і науково-технічне співробітництво» від 15.04.2004 р. − ратифіковано 24.04.2006 р., «Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Чеської Республіки про співробітництво у сфері оборонної промисловості» від 17.02.2006 р., тощо.

Виняткове значення у промисловій галузі належить машинобудівництву, адже воно дає знаряддя праці для матеріального виробництва та сфери послуг. Машинобудівний комплекс є основою для розвитку науково-технічного прогресу. Для машинобудування характерні спеціалізація та кооперування підприємств.

Це зумовлено тим, що для конструювання та виробництва більшості сучасних машин (літаків, кораблів, комп'ютерів, автомобілів тощо) потрібно безліч різних деталей. Забезпечити їхній випуск на одному підприємстві практично неможливо, адже машинобудівні заводи часто мають вузьку спеціалізацію, і саме тому вони співпрацюють з іншими підприємствами (іноземними партнерами), які постачають деталі, сировину. Тобто, кооперування є необхідною формою організації виробництва в машинобудівному комплексі.

---

[49]Zpráva o zahraniční politice ČR za rok 2010 // MZV ČR. Bilaterální vztahy České republiky, 2011. – 397 s.
[10]https://koloro.ua/blog/issledovaniya/issledovanie-ukrainskogo-rynka-piva.html

Прикладом успішного партнерства у сфері машинобудівництва є чеське акціонерне товариство «Шкода» (akciová společnost Škoda, zkratka a.s.), яке понад двадцять років співпрацює з українським ПрАТ «Єврокар».

Завод «Єврокар» займається складанням автомобілів чеської марки та виступає офіційним дистриб'ютором «Шкоди» в Україні, тому можна говорити про окремий вид правових відносин − дилерський договір.

Відносини реалізації товарів чи послуг юридично можуть опосередковуватися договорами між виробниками і споживачами або за участю економічних та юридичних посередників, що діють в інтересах виробників та споживачів « з метою створення умов для виникнення нових правовідносин у сфері підприємницького обігу».[26] Таких посередників називають дистриб'юторами, дилерами. Дилерські договори

передбачають перехід права власності на товар до дилера, який зобов'язується реалізувати (продати) його. Отже, йдеться про вчинення дій з купівлі-продажу і надання послуг реалізації товару на ринку третім особам (роздрібним споживачам).

Сторонами договірних відносин виступатимуть: *виробник* − *výrobce*, у нашому випадку акціонерне товариство «Шкода» − a.s. Škoda, *дистриб'ютор, дилер* (розповсюджувач) − (*autorizovaný*) *prodejce*, *dealer* – ПрАТ «Єврокар» та *споживач* − *odběratel, spotřebitel, zákazník* (клієнт).

Нижченаведена таблиця ілюструє терміни, які найчастіше фігурують у зазначених правовідносинах.

[26]Сальнікова Г.І. Правове регулювання посередництва у підприємницькій діяльності: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Г.І. Сальнікова; Нац. юрид. акад. України імені Я. Мудрого. − Х., 2003. − 16 с.

№ п/п	Українська мова	Чеська мова
1.	виробник *(іменник)*	výrobce (*podstatné jméno*)
2.	дилер (*іменник*)	dealer (*podstatné jméno*)
3.	дистриб'ютор (*іменник*)	distributor (*podstatné jméno*)
4.	клієнт (*іменник*)	zákazník (*podstatné jméno*)
5.	розповсюджувач (*іменник*)	(autorizovaný – *př.jméno*) prodejce (*podstatné jméno)*
6.	споживач (*іменник*)	spotřebitel (*podstatné jméno*), odběratel (*podstatné jméno*)

З іншого боку, можемо розглянути транспорт загального користування, що задовольняє потреби як населення, так і учасників господарського промислу в перевезеннях та пов'язаних з ними послуг. Він є складною господарською системою, до якої входять:

- органи, що забезпечують організацію певного виду транспорту;
- шляхи сполучення;
- транспортні підприємства;
- спеціалізовані господарські організації, що забезпечують функціонування транспорту (машинобудівні, ремонтні, конструкторські тощо).[6]

Для прикладу розглянемо Угоду між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про міжнародні автомобільні перевезення від 1 липня 1997 року.[11]

---

[6] Вінник О. М. Господарське право: Навчальний посібник. − 2-ге вид., змін, та доп. − К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. − 766 с.

[11] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203_004

Угода
між Урядом України та Урядом Чеської Республіки
про міжнародні автомобільні перевезення

(Угоду ратифіковано Законом N 273-XIV (273-14) від 20.11.98)

Уряд України та Уряд Чеської Республіки, надалі "Договірні Сторони",

з метою сприяння взаємовигідному розвитку комерційних та економічних відносин,

а також для полегшення регулювання пасажирських, вантажних перевезень між обома країнами і транзитом через їхні території,

домовились про таке:

Стаття 1

1. Положення цієї Угоди стосуються пасажирських та вантажних міжнародних автомобільних перевезень між Україною та Чеською Республікою, а також транзитних перевезень їхніми територіями, що виконуються перевізниками, які зареєстровані на території країн Договірних Сторін і мають на це право згідно з національним законодавством.

2. Ця Угода не обмежує прав і обов'язків кожної з Договірних Сторін, які випливають з умов інших двосторонніх або багатосторонніх договорів про міжнародні автомобільні пасажирські та вантажні перевезення і є обов'язковими для кожної з Договірних Сторін.

Компетентними органами договірних сторін виступають: Міністерство транспорту України та Міністерство транспорту і зв’язку Чеської Республіки. Суб’єктами договору про перевезення вантажу являються три сторони: *перевізник* (особа або підприємство) – *dopravce, přepravce, provozovatel*; *відправник* (власник товару) – *odesílatel* та *одержувач* – *příjemce*.

У договорі про міжнародні пасажирські перевезення суб’єктами виступають: *перевізник* – *dopravce, dopravní společnost* та *пасажир* – *cestující, pasažér*. У чеській мові знаходимо також ряд слів, які виступають синонімами: *přepravce, přepravní společnost, převozník, provozce*.

За сучасної доби при здійсненні міжнародних перевезень обов’язковою умовою є особисте страхування пасажирів (або вантажу). У такому разі, суб’єктами договору виступають: *страховик – pojistitel, повірений – zmocněnec* та *страхувальник – pojistník.*

Договір добровільного страхування подорожуючих за кордон (Договір приєднання)

№ 04445Т5

м. Київ **Дата Оферти: 05.08.2015 р.**

Цей Договір добровільного страхування подорожуючих за кордон – надалі по тексту Договір, укладено згідно з Правилами добровільного страхування медичних витрат № 019 (надалі – Правила МВ) (ліцензія АВ 483284), Правилами добровільного страхування вантажів та багажу (вантажобагажу) № 006 (надалі – Правила ВБ) (ліцензія АВ 483290) та Правилами добровільного страхування фінансових ризиків № 008 (надалі – Правила ФР) (ліцензія АВ 483285) – разом надалі Правила страхування. Цей Договір є договором приєднання у розумінні статті 634 Цивільного кодексу України та складається з Оферти та заяви-приєднання (надалі – «Заява (Акцепт)» або «Договір страхування»)	
1. **Страховик**	**Приватне акціонерне товариство «Страхова Компанія «АХА Страхування»** в особі Першого Заступника Голови Правління Перетяжко Андрія Івановича, що діє на підставі Генеральної Довіреності № 4052/18 від 18.12.2014р.
2. **Повірений**	**Публічне акціонерне товариство «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк»**, в особі Першого заступника Голови Правління банку Юткіна Вячеслава Михайловича, що діє на підставі Довіреності від 28.02.2013, посвідченої приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу Старостіною Н.С. та зареєстрованою за № 290
Повірений діє за дорученням Страховика від його імені представляє його інтереси в частні укладання Договору, а саме отримання Заяв – акцептів від Страхувальника та отримання страхових платежів, з метою наступного перерахування їх Страховику.	
3. **Страхувальник**	Дієздатна фізична особа тримач карти Повіреного, що приєдналася до цього договору відповідно до умов і положень статті 634 Цивільного кодексу України, підписавши Заяву – акцепт до цього Договору, і яка таким приєднанням укладає Договір страхування на користь Застрахованої особи Якщо Договір страхування укладений Страхувальником, фізичною особою, на свою користь, на нього поширюються права та обов'язки Застрахованої особи.

Нижченаведена таблиця ілюструє терміни, які найчастіше фігурують у зазначених правовідносинах.

№ п/п	Українська мова	Чеська мова
1.	вантажоперевізник (*іменник*)	přepravce (*podstatné jméno*)
2.	відправник (*іменник*)	odesílatel (*podstatné jméno*)
3.	експедитор (*іменник*)	provozce (*podstatné jméno*)
4.	замовник (*іменник*)	objednatel (*podstatné jméno*)
5.	одержувач (*іменник*)	příjemce (*podstatné jméno*)
6.	пасажир (*іменник*)	cestující (*přídavné jméno у функції субстант. іменника*)
7.	перевізник (*іменник*)	dopravce (*podstatné jméno*)
8.	страховик (*іменник*)	pojistitel (*podstatné jméno*)

Далі розглянемо харчову промисловість, яка, насамперед, задовольняє основні потреби населення у продуктах харчування через різноманітність асортименту продукції (яка може бути експортним товаром). Обсяг валової продукції відображає рівень життя держави та показує, в якому стані знаходиться агропромисловий комплекс загалом.

Потужним складником харчової промисловості країни є пивобезалкогольна галузь. Це одна з найбільш рентабельних галузей в національному господарстві України, представлена виробництвом пива, безалкогольної продукції та мінеральної води. У зв'язку із політичною ситуацією, протягом останніх років спостерігається скорочення виробництва продукції на українському ринку пива, відповідно зменшилися обсяги експорту та імпорту. Однак, незважаючи на негативні тенденції у показниках розвитку пивної галузі, сьогодні Україна випускає 20 ліцензійних брендів пива (близько 400 сортів) й експортує хмільний напій до 42 країн світу.

Сьогодні Бельгія, Мексика, Німеччина та Чехія виступають найбільшими імпортерами пива в Україну (до 2014 року більша половини ринку імпортного пива в Україні належала Росії).[10]

Наприклад, приватне підприємство (ПП) «*Голден Бір Трейдінг*» виступає офіційним імпортером чеського пива в Україні та пропонує українському споживачеві широкий вибір продукції. Тобто йдеться про зовнішню торгівлю та укладання контракту міжнародної купівлі-продажу (договір поставки товару, погоджений і підписаний експортером та імпортером).

Обов'язковою умовою даного договору є перехід права власності на товар від продавця до покупця (на відміну від орендного договору, ліцензійного, страхування тощо). Очевидно, суб'єктами виступають: *експортер – exportér* (*vývozce*) та *імпортер – importér* (*dovozce*), або ж *продавець – prodávající*, *покупець – kupující*.

Нижченаведена таблиця ілюструє терміни, які найчастіше фігурують у зазначених правовідносинах.

№ п/п	Українська мова	Чеська мова
1.	експортер (*іменник)*	exportér (*podstatné jméno*)
2.	імпортер (*іменник*)	importér (*podstatné jméno*)
3.	покупець (*іменник*)	kupující (*přídavné jméno у функції субстант.*

		іменника)
4.	продавець (*іменник*)	prodávající (*přídavné jméno у функції субстант. іменника*)

2.2. Міжнародні договори в освітній галузі

Нині система освіти в Україні перебуває в стані модернізації. Головним чином, це пов'язано з приєднанням України до Болонської конвенції, основним завданням якої є інтеграція української системи вищої освіти до світового освітнього простору. Інституційні рамки двосторонньої співпраці оформлені у міждержавних, міжурядових і міжвідомчих угодах, серед яких основні: «Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною та Чеською Республікою» від 26 квітня 1995 р., «Угода між Кабінетом міністрів України та Урядом Чеської Республіки про економічне, промислове і науково-технічне співробітництво» від 16 квітня 2004 р., «Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про науково-технічне співробітництво» від 19 грудня 2011 р., «Угода про наукове співробітництво між Академією наук Чеської Республіки та Національною академією наук України» від 31 жовтня 2000 р. Ще одну «Угоду між Міністерством сільського господарства і продовольства України і Міністерством сільського господарства Чеської Республіки про економічне, науково-технічне та виробниче співробітництво» від 9 квітня 1993 р. чеська сторона має намір денонсувати.[12]

Головним чином, варто відзначити мобільність викладачів та студентів ВНЗ, яка передбачає обмін досвідом, а також спілкування іноземною мовою з представниками різних культур. Наразі існує чимало міжнародних освітніх програм, за умовами яких молодь може безкоштовно навчатися за кордоном, удосконалювати свої професійні знання та навики. Наймасштабнішою програмою академічних обмінів є Еразмус, а також Еразмус + (Erasmus) (2014 – 2020 рр).

В аналізованому випадку, до назв суб'єктів договірних відносин можуть належати: *аспірант*[29] – *aspirant*; *postgraduální student*, *докторант*[30] − *doktorand*, *науковий працівник* (дослідник) − *vědecký pracovník, педагогічний працівник* − *pedagogický pracovník, студент – student* та вітчизняні *вищі навчальні заклади* (ВНЗ) − *vysoké školy* (VŠ) або *наукові установи* (в особі *ректора – rektor*), у яких вони навчаються/працюють/провадять наукову діяльність до початку реалізації інтеграційного процесу та *іноземний заклад* (сторона, що приймає).

Отримання офіційного запрошення (zvací dopis) на навчання чи стажування є підтвердженням участі кандидата у програмі.

У чеській мові слово *aspirant* вживається у значенні *uchazeč* – кандидат, претендент, а в українській *аспірантом* називають особу, яка є спеціалістом або магістром, тобто має диплом про вищу освіту та збирається написати кандидатську дисертацію або за сучасною термінологією дисертацію доктора філософії[18]. Освітні системи України та Чеської Республіки мають деякі спільні, але і відмінні риси, саме тому часом буває важко знайти єдиний правильний еквівалент при перекладі.

Для проходження виробничої практики укладаються договори, суб'єктами яких виступають *ректор* (ВНЗ) − *rektor* та *директор* − *ředitel* інституції, підприємства (визначеного як місце проходження практики). Часто у договорі вживається іменник з прикметником *генеральний директор* − *generální ředitel*.

У чеській мові є термін *manažer*, що часто використовується у значенні *директор* (інституту), *керівник* (підприємства), *менеджер*, а також *vedoucí –завідувач, керівник***.** В українській мові *директор* вживаємо для найменування особи, яка керує підприємством (установою), а от *завідувач* лабораторії/кафедри.

Так, наприклад, між Сумським державним університетом та компанією «Škoda Transportation» ще 2017 року було підписано Договір про співпрацю та організацію програми академічної мобільності. Таким чином, студенти СумДУ отримали чудову можливість пройти виробничу практику в чеській автомобільній компанії.

Важливо вміти розрізняти договори про проходження практики та стажування. Адже практика студентів ВНЗ − це складова частина навчального процесу, який організовується та здійснюється під керівництвом навчального закладу. А стажування студента відбувається у вільний від навчання час, тому освітні заклади до його організації та проведення не долучаються. Наприклад, завдяки співпраці Житомирського державного технологічного університету з Чеським центром освіти і культури імені Вацлава Длоугего, студенти можуть пройти стажування в самому серці Європи (у різних навчальних закладах ЧР).

---

[12] https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index

[29] **,** а, *ч.* Особа, що готується до педагогічної або наукової діяльності при вузі чи науково-дослідному інституті.
Див. детальніше: Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. − К.: Наукова думка, 1970-1980. − Т. 1. − С. 68.

[30] **,** а, ч. Учений, прикріплений до наукової установи для підготовки докторської дисертації.
Див. детальніше: Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. − К.: Наукова думка, 1970-1980. − Т. 2. − С. 355.

Підписання договору має відбуватися за участі *керівника* установи (організації), з однієї сторони, та *студента* (*практиканта, стажиста*), з іншої. У чеській мові знаходимо відповідники *praktikant, stážista*.

Нижченаведена таблиця ілюструє терміни, які найчастіше фігурують у зазначених правовідносинах.

№ п/п	Українська мова	Чеська мова
1.	аспірант (*іменник*)	aspirant; uchazeč (*podstatné jméno*)
2.	директор (*іменник*)	ředitel (*podstatné jméno*)
3.	докторант (*іменник*)	doktorand (*podstatné jméno*)
4.	дослідник (*іменник*)	výzkumník (*podstatné jméno*)
5.	керівник (*іменник*)	vedoucí (*podstatné jméno*)
6.	менеджер (*іменник*)	manažer (*podstatné jméno*)
7.	практикант (*іменник*)	praktikant (*podstatné jméno*)
8.	(науковий – *прикм.*) працівник (*іменник*)	(vědecký – *př. jm.*) pracovník (*podstatné jméno*)
9.	ректор (*іменник*)	rektor (*podstatné jméno*)
10.	стажист (*іменник*)	stážista (*podstatné jméno*)

2.3. Міжнародні договори в галузі медицини

За сучасної доби, у час інновацій та глобальних проривів, ефективність медицини залежить від багатьох факторів, головне, фінансового та матеріального забезпечення, ретельного контролю та висококваліфікованості медичних працівників. Однак далеко не останню роль відіграє міжнародне співробітництво в галузі охорони здоров'я, яке забезпечує удосконалення медичної сфери в цілому.

Згідно зі ст. 79 Закону України «Про основи законодавства України про охорону здоров'я», держава бере участь у реалізації міжнародних програм охорони здоров'я; здійснює обмін екологічною й медичною інформацією; сприяє професійним та науковим контактам медичних працівників, обміну прогресивними методами й технологіями, експорту та імпорту обладнання, діяльності спільних підприємств у

сфері охорони здоров'я; організує підготовку фахівців, розвиває та підтримує різні форми міжнародного співробітництва, що не суперечать міжнародному праву й національному законодавству. Водночас, медичні заклади, громадяни та їх об'єднання мають право, згідно з чинним законодавством, самостійно укладати договори (контракти) з іноземними юридичними та фізичними особами про будь-які форми співробітництва, брати участь у діяльності відповідних міжнародних організацій.[13]

У рамках реалізації цього закону, медичні заклади України активно залучаються до міжнародної співпраці, з метою вивчення досвіду іноземних колег. Наприклад, отримавши дозвіл від МОЗ Чеської Республіки, головний лікар Івано-Франківської обласної клінічної лікарні підписав угоду про співпрацю з керівництвом Інституту клінічної та експериментальної медицини (Прага, ЧР). Згідно з умовами договору, передбачається проведення спільних конференцій (за участі двох лікувальних закладів), навчання та стажування медичних працівників.

До суб'єктів таких договірних відносин належать: *головний лікар − primář, медик – medik, zdravotník, медсестра – ošetřovatelka, zdravotní sestra, sestra* (diplomovaná), *медбрат – ošetřovatel*; *фельдшер – záchranář* (pomocník lékaře), відповідно до спеціалізації, − *хірург* (лікар, фахівець з хірургії) – *chirurg*, *зубний лікар – stomatolog, zubař* і т.д.[1]

Щодо сфери військової медицини, для прикладу, у рамках чеської урядової програми MEDEVAC, яку Міністерство внутрішніх справ Чеської Республіки реалізує у співпраці з Міністерством закордонних справ, Міністерством оборони та Міністерством охорони здоров'я України, передбачається укладання договорів щодо стажування фахівців у закордонних медичних закладах, лікування пацієнтів, які отримали поранення в ході бойових дій на Сході України тощо. У такому разі, учасниками договірно-правових відносин виступають: *фахівець* (спеціаліст) – *expert, odborník, specialista*; *пацієнт – pacient*; *нетосný*; *військовослужбовець −příslušník armády, voják*; *поранений – raněný*; *переселенець – osadník* тощо.

Заслуговує на увагу і співпраця у сфері ветеринарної медицини, яка розпочалася з підписання Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про співробітництво в галузі ветеринарної медицини»[14] від 28.01.1997.

---

[35]https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/2801-12/paran483

[1]Андерш Й. Чесько-український словник у двох томах. – Київ: Наукова думка, 1988-1989

[14]https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/203_025/sp:max15

Стаття 3

Сторони, що домовляються, сприятимуть співпраці по виконанню досягнень науки і техніки в галузі ветеринарної медицини, обмінюватимуться досвідом щодо використання ветеринарної інструментальної та лабораторної техніки, діагностичних методів та засобів і заходів, що ефективно охороняють здоров'я тварин, знаннями й досвідом з питань освіти й фахової перепідготовки в галузі ветеринарної медицини. Інформуватимуть одна одну про наукові конференції й інші заходи міжнародного значення в галузі ветеринарної медицини, практикуватимуть співробітництво науково-дослідних установ, обмін спеціалістами, спеціальною літературою та новими публікаціями з питань ветеринарної медицини.

Стаття 4

Компетентні органи Сторін, що домовляються, координуватимуть дотримання цієї Угоди, співпрацюючи у прямому контакті. Витрати, пов'язані з обміном інформацією й матеріалами, а також відрядженням спеціалістів, несе та Сторона, яка висилає матеріали чи відряджує спеціалістів.

Стаття 5

Компетентними органами Сторін, що домовляються, є: з боку України - Головне управління ветеринарної медицини з держветінспекцією Міністерства сільського господарства і продовольства, з боку Чеської Республіки - Міністерство сільського господарства та Державне ветеринарне управління.

У ст. 3 визначені напрями співпраці науково-дослідних установ України та Чехії з питань ветеринарної медицини. У ст. 5 названі компетентні органи сторін (в особі начальника управління), за участі яких відбулося підписання угоди. Українському терміну *начальник* у чеській мові відповідає *vedoucí*, відповідно *заступник начальника* – *zástupce vedoucího*, відтак до спеціалістів даної галузі належать: *ветеринар* – *veterinář* (veterinární lékař), *спеціаліст* – *specialista*, *технік* (ветеринарної медицини) – *technik, лаборант* – *laborant* тощо.

Нижченаведена таблиця ілюструє терміни, які найчастіше фігурують у зазначених правовідносинах.

№ п/п	Українська мова	Чеська мова
1.	ветеринар (*іменник*)	veterinář (*podstatné jméno*)
2.	військовослужбовець (*іменник-композит*)	voják (*podstatné jméno*)
3.	головний лікар (*іменник+прикметник*)	primář (*podstatné jméno*)
4.	генетик (*іменник*)	genetik (*podstatné jméno*)
5.	діабетик (*іменник*)	diabetik (*podstatné jméno*)
6.	заступник (*іменник*)	zástupce (*podstatné jméno*)
7.	зубний лікар (*іменник+прикметник*)	zubař (*podstatné jméno*)
8.	лаборант (*іменник*)	laborant (*podstatné jméno*)
9.	медбрат (*іменник*)	ošetřovatel (*podstatné jméno*)
10.	медик (*іменник*)	zdravotník (*podstatné jméno*)
11.	медсестра (*іменник*)	ošetřovatelka (*podstatné jméno*)
12.	невролог (*іменник*)	nevrolog (*podstatné jméno*)
13.	онколог (*іменник*)	onkolog (*podstatné jméno*)
14.	пацієнт (*іменник*)	pacient (*podstatné jméno*)
15.	переселенець (*іменник*)	osadník (*podstatné jméno*)
16.	практикант (*іменник*)	praktikant (*podstatné jméno*)
17.	поранений (*дієприкм-ник* у знач. *імен-ка*)	raněný (*přídavné jméno у функції іменника*)
18.	психолог (*іменник*)	psycholog (*podstatné jméno*)
19.	спеціаліст (*іменник*)	specialista (*podstatné jméno*)
20.	технік (*іменник*)	technik (*podstatné jméno*)
21.	фахівець (*іменник*)	odborník (*podstatné jméno*)
22.	фельдшер (*іменник*)	záchranář (*podstatné jméno*)
23.	хірург (*іменник*)	chirurg (*podstatné jméno*)

Отже, міжнародне співробітництво в медицині забезпечує модернізацію системи охорони здоров'я та ефективність надання медичних послуг громадянам. Новітнє устаткування, високий професіоналізм медиків та світовий досвід допомагають Україні вийти на міжнародний рівень забезпечення охорони здоров'я населення.

У зв'язку з посиленням міжнародної співпраці, терміносистема кожної мови зазнає змін, що відбуваються шляхом запозичення нових лексичних одиниць або завдяки семантичній трансформації існуючих термінів. Серед основних способів збагачення термінолонічного складу, можемо назвати процес творення нових слів на базі питомих слів, іншомовні запозичення і вторинна номінація. Словотворення медичних термінів, на відміну від загальномовного, має деякі особливості, що пов'язані насамперед із специфікою терміна як лексичної одиниці обмеженої сфери вживання.

На основі здійсненого дослідження можемо зробити висновок, що основну масу термінів у медичній сфері в обох мовах становлять іменники (зрідка трапляються прикментники). Вагоме місце при утворенні медичних термінів належить суфіксу **-ик/-ік** слов'янського походження із похідними від нього **-ник**, **-овик**. У сучасній українській мові суфікс **-ик** у відіменникових утвореннях не відзначається продуктивністю. Відповідно спостерігаємо що деривативи з суфіксом **-ик** представлені в медичній термінології номенами осіб за фахом/сферою діяльності, наприклад *медик*, *генетик*, *діагностик*, які співвідносяться з назвами наукових галузей: *медицина*, *генетика*, *діагностика*; а також за хворобою: *діабетик*, співвідносні з її найменуванням: *діабет*.

На основі запозичених основ утворилися терміни з суфіксом **-ант/-янт**, які, наприклад, означають особу: *практикант, лаборант*.

Наступну численну групу у медичній термінології становлять деривати з суфіксом **-лог** для найменування осіб за фахом, наприклад:*, офтальмолог, невролог, психолог, онколог, гінеколог* тощо. Відповідно усі названі терміни цієї групи співвідносяться з іменниками на **-логі**(я), що становлять назви наукових дисциплін: *офтальмологія, неврологія, психологія, онкологія, гінекологія* тощо.

Окрім того, спостерігаємо досить чіткий поділ у поєднанні суфіксів з похідними основами. Для прикладу, суфікси **-ик**, **-ник** додаються лише до національних основ, в той час як суфікси **–ант /-янт** до іншомовних.

3. Дослідження тематичної групи термінів на позначення назв-осіб у відповідних документах

Стрімкий розвиток галузі міжнародного права спричинив процес активного термінотворення та став поштовхом численних термінознавчих досліджень. На сучасному етапі увагу мовознавців привертають не лише безпосередньо дериваційні процеси в галузі термінології, але також внутрішні, структурні та семантичні зв'язки лексичних одиниць, принципи їх тематичної класифікації, проблеми, пов'язані з перекладом і відтворенням термінологічних одиниць в лексикографічних виданнях.[32]

Кінець минулого та початок 21-го століть свідчать про те, що в центрі дослідницького інтересу лінгвістів знаходиться, зокрема, лексика та термінологія різних галузей суспільних наук.[25] Серед ґрунтовних робіт варто назвати, наприклад, монографію А. Бурячка «Формування спільного фонду соціально-політичної лексики східнослов'янських мов» (1983 р.), Т. Лепехи «Лексико-семантичні та словотвірно-структурні особливості судово-медичної термінології» (2000 р.), О. Шаблій «Міжмовна термінологічна омонімія як проблема термінографії і перекладу» (на матеріалі німецької та української юридичних терміносистем) (2002 р.), а також розробки останнього десятиліття в Чеській Республіці.[(див.36,43)]

Слід підкреслити, що значна кількість такого роду досліджень охоплюють різні галузі юриспруденції. Однак, в них головним чином розглядається лексика міжнародного права переважно як дипломатична, що є тільки частиною усієї термінологічної системи права, яка, на сучасному етапі, значно розширила свої межі, перетинаючись з економікою, технічними науками, екологією тощо.

---

[25]Поліщук Н. М. Українська дипломатична лексика періоду УНР: дис. к. філол. н.: 10.02.02 / Н. М. Поліщук. – К., 1994. – 154 с.

[32]Тимошенко Н. Л. Лексика советских политических договоров: функционально-стиллистический анализ / Н. Л. Тимошенко. – К.: Изд-во ун-та. – 1990. – 107 с.

[36]ČMELÍKOVÁ-GAZDOŠOVÁ, O. Inšomovni slova v ukrajinskij i českij jurydyčnij terminolohiji. In: Myronova, Halyna; Čmelíková, Oxana, Kalina, Petr; Kuznietsova, Krystyna; Shysterov, Ihor. Ukrajinistika: minulost, přítomnost, budoucnost III: jazyk. 1. vyd. Brno: Jan Sojnek – Galium, 2015. s. 175–184;

[37]ČMELÍKOVÁ-GAZDOŠOVÁ, O. Substantyvovani prykmetnyky v ukrajinskij i českij jurydyčnij terminolohiji. In: Predrag Piper, Vladan Jovanovič. Slovenska terminologija danas. 1. vyd. Belgrad: Srpska akademija nauka i umetnosti, 2017. s. 481–493;

[42]MYRONOVA, H. a O. ČMELÍKOVÁ-GAZDOŠOVÁ. Česko-ukrajinský právnický slovník. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 376 s.;

[43]MYRONOVA, H. Příručka pro kurz Ekonomická, politická a právnická terminologie ukrajinštiny. Část 1. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 1. výd., 99 s.

Лексичне значення слів дає можливість систематизувати їх як за екстралінгвістичними ознаками, що відбивають зв'язок із зовнішнім світом (у випадку термінології це відображення системи понять певної галузі науки/сфери діяльності), так і за мовними, в основі яких лежать внутрішньомовні зв'язки. Йдеться про тематичні та лексико-семантичні групи, а також процеси перетворення їх у структурно організовані комплекси – терміносистеми. Названі групи можна аналізувати за різними критеріями, зокрема: семантична близькість, часткова або повна заміна компонентів у межах контексту, синонімічні/антонімічні зв'язки тощо.

Аналізуючи лексику міжнародного права не ізольовано, а у взаємодії з іншими одиницями тексту, можемо виділити такі тематичні групи[36]:

- номенклатурні назви об'єктів міжнародного права (власні назви суверенних країн, об'єднань держав, міжнародних організацій, установ, документів тощо;
- назви осіб-суб'єктів міжнародних договірно-правових відносин;
- терміни, що позначають способи вирішення міжнародних спорів: спір, примирення, прямі переговори, арбітраж та інші;
- лексика, пов'язана з мирними та немирними відносинами між державами: агресія, втручання у внутрішні справи, збройний конфлікт тощо;
- назви документів посвідчувального характеру: віза, паспорт, вірча грамота та інші;
- поняття правового статусу осіб, які тимчасово або постійно живуть за межами своєї батьківщини: громадянство, біпатриди, філіація, натуралізація, репатріація, біженці та інші;
- терміни, що належать до сфери дипломатичних відносин: назви дипломатичних документів, найменування та форми міжнародних договорів (акт, декларація, договір, комюніке, конвенція, нота, пакт, протокол, резолюція, угода тощо);
- назви дипломатичних установ, делегацій, організацій: дипломатичне представництво, консульство, посольство, тощо;
- назви осіб, що перебувають на дипломатичній службі: аташе, консул, надзвичайний і повноважний посол, надзвичайний посланник і повноважний міністр, посол, радник-посланник, тимчасовий повірений у справах тощо;
- терміни, що належать до окремих підгалузей міжнародного права (міжнародне авторське право; суб'єкт права на винаходи і промислові зразки

(автор), співавтор, правонаступник (спадкоємець та інші особи), роботодавець (особа, з якою автор перебуває у трудових відносинах за договором найму), інтелектуальна власність тощо.[36]

І це лише незначна кількість можливих тематичних груп досліджуваної терміносистеми. Запропонований вище перелік можна продовжувати, оскільки практично невичерпною є тематична різноманітність понять міжнародного права, постійно з'являються нові терміни, які в свою чергу утворюють тематичні ланцюги; розширюється також сфера застосування міжнародного права.

Специфічну особливість системи найменувань осіб за фахом/родом діяльності у лінгвістичному плані складає неоднорідність цієї групи, що об'єднує як спеціальні, термінологічні номінації, так і найменування, що входять до сфери загальновживаної лексики. Йдеться про різний ступінь термінологізації. Згідно з О. І. Голововою, до імен із низьким рівнем термінологізації належать найменування, представлені як у терміносистемах, так і в загальнолітературній мові.[8] Це, як правило, найменування масових загальногалузевих професій: *інженер*, *менеджер*, *продавець* тощо. Середній ступінь мають назви, що однозначно співвідносяться з економіко-правовою сферою (*власник акцій компанії*, *суб'єкт договору*, *клієнт банку*).

Високим ступенем термінологізації відзначаються найменування, що мають вузькоспеціальний характер, не надто поширені, зазвичай маловідомі: *бухгалтер-контролер з виконання кошторису*, *головний фінансовий директор корпорації* тощо.

Аналізовану лексико-тематичну групу переважно становлять іменники, котрі часто виступають у сполученнях з іншими частинами мови, здебільшого з прикметниками (зрідка займенниками), що їх конкретизують. Такі термінологічні словосполучення можуть бути дво-, три-, чотири- і багатокомпонентними, наприклад:

Прикметник (Н. в) + **Іменник** (Н. в)
Державний **виконавець**, патронатний **службовець**, генеральний **директор**, головний **інженер**, старший **інструктор**, старший **лікар**, черговий **лікар**, кваліфікований **працівник**, молодший **спеціаліст**, старший **викладач**, відповідальний **секретар**, державний **радник**, головний **фінансист**, інституційний **інвестор** тощо.

[8]Голованова О.И. Типология единиц профессиональной коммуникации когнитивно-прагматический аспект/О.И. Голованова// Вестник Челябинского государственного университета. – Челябинск: Челябин. гос. ун-т., 2008. – №9.

Іменник (Н. в.) + **Прикметник** (Р. в.) + **Іменник** (Р. в.)

Автор наукового відкриття, **власник** земельної ділянки, **водій** транспортного засобу, **голова** ліквідаційної комісії, **керівник** адміністративно-господарської служби, **керівник** будівельного підприємства, **керівник** господарської організації, **керівник** промислового підприємства, **керівник** транспортного підприємства, **кредитор** юридичної особи, **начальник** санітарно-епідеміологічного відділу, **начальник** трамвайно-тролейбусного управління, **платник** страхового внеску, **працівник** торговельного підприємства, **представник** громадської організації, **представник** примирної комісії, **секретар** судового засідання, член виконавчого органу тощо.

Іменник (Н. в.) + **Іменник** (Р.в.)

Власник майна, **власник** підприємства, **власник** товару, **громадянин** України, **засновник** конкурсу, **заступник** керівника, **заступник** голови, **керівник** підприємства, **керівник** філії, **переможець** конкурсу, **працівник** торгівлі, **представник** сторони, **секретар** суду, **учасник** товариства, **член** комісії тощо.

Іменник (Н. в.) + **Іменник** (Р. в.) + **Іменник** (Р. в.)

Адміністратор суб'єкта господарювання, **кредитор** співвласника майна, **кредитор** учасника договору, **начальник** відділу маркетингу, **начальник** відділу освіти, **керівник** відділу продажу, **керівник** відділу якості, **працівник** сфери послуг і т.д.

Прикметник (Н. в.) + **Іменник** (Н. в.) + **Іменник** (Р. в.)

Державний **інспектор праці,** головний **енергетик** підприємства, головний **механік** підприємства, посадова **особа** організації, посадова **особа** підприємства, посадова **особа** установи тощо.

Іменник (Н. в.) + **Прикметник** (Р. в.) + **Прикметник** (Р. в.) + **Іменник** (Р. в.)

Голова державної митної служби тощо.

Іменник (Н. в.) + **Прикметник** (Р. в.) + **Прикметник** (Р. в.) + **Іменник** (Р. в.) + **Іменник** (Р. в.) + **Іменник** (Р. в.)

Заступник головного державного інспектора праці України, **заступник** головного державного реєстратора флоту України.

Іменник (Н. в.) **+ Іменник** (Р. в.) + **Прикметник** (Р. в.) **+ Прикметник** (Р. в.) + **Прикметник** (Р. в.) **+ Іменник** (Р. в.) **+ Іменник** (Р. в.)

Заступник начальника Головної державної податкової інспекції України, **заступник** начальника Головної державної екологічної інспекції України та ін.

Варто зауважити, що приклади, наведені нами як ілюстрації конструкцій, не є вичерпними. До перспектив подальшого вивчення групи найменувань осіб в системі міжнародно-правових відносин, належить виявлення зовнішніх і внутрішніх чинників, що впливають на розвиток цієї частини словника.

3.1. Назви осіб, спільні для усіх аналізованих груп міжнародних договорів України

До найбільш важливих складників спільного номінативного простору економіко-правової сфери української мови належить численна та постійно поповнювана група номінацій осіб за родом діяльності, а також номінації, що називають особу як учасника різноманітних правових відносин.

У лінгвістичному аспекті тематична група найменувань осіб за фахом/родом діяльності об’єднує як спеціальні терміни, так і найменування, що входять до загальновживаної лексики. Як приклад, найбільш стійка в мові група найменувань, що не мають вузькоспеціального характеру, слугують позначеннями професійних «категорій», є загальногалузевими:

- *адміністратор, бухгалтер, директор, завідувач, заступник, інженер, інспектор, керівник, лаборант, менеджер, механік, начальник, начальник управління, працівник, продавець, секретар, спеціаліст, управляючий, фахівець* тощо.

3.2. Назви осіб, спільні для усіх аналізованих груп міжнародних договорів Чеської Республіки

Серед зібраних нами лексико-семантичних номінацій осіб, котрі виступають суб'єктами суспільно-економічних українсько-чеських відносин, зумовлених євроінтеграційним процесом, найбільш значущу групу становлять іменники та (діє)прикметники. Для прикладу, наведемо деякі назви осіб за професією або місцем роботи:

- *dopravce, konzultant, kupující, laborant, majitel, manažer, odběratel, odborník, partner, poradce, předseda, příjemce, prodávající, ředitel, specialista, spotřebitel, stážista, vedoucí, zákazník, zaměstnanec, zástupce* тощо.

3.3. Назви осіб, характерні для конкретної сфери життєдіяльності суспільства України

Диференціація та розподіл праці сприяли виникненню чималої кількісті нових професій, а, отже, і появі нових назв або використання старих слів з термінологічним значенням. Зазначимо, що такі назви відмежовані від загальновживаних слів. Лише незначна частина з десятків тисяч найменувань професій входить до загальновживаної лексики, основна кількість професійних позначень вузькоспеціальна та співвідносна з термінами різних галузей науки, техніки, мистецтва, управління.

Окрім того, використання назв осіб за характером і сферою їх діяльності поруч із загальновживаними словами часто викликає небажані асоціації. Ці назви складаються в процесі тривалого становлення виробництва, науки, мистецтва і змінюються залежно від змін соціально-економічних умов, а зв'язок з трудовою діяльністю, такою важливою для існування суспільства, робить їх стійкими і соціально значущими.

Варто зауважити, що назви осіб за професією, спеціальністю та посадою не завжди чітко розмежовуються. Номенклатура посад співвідносна, а іноді й перетинається з професійним складом: професії та посади можуть збігатися за назвою.

Категорія діяча займає центральне місце як у загальному семантичному полі найменувань осіб, так і в мікрополі «найменування осіб за родом діяльності».[15] Сучасне розуміння найменування діяча досить складне, що є відображенням і складної та різнобічної діяльності людини в цілому. Значна частина аналізованої тематичної групи слів належить до виробничо-професійної лексики, що у свою чергу поділяється на підгрупи залежно від галузей виробництва, які вона обслуговує: медична, педагогічна, металургійна, харчова тощо (їх стільки, скільки є галузей виробництва).

[15]Томіленко Л. М. Назви осіб за родом діяльності в українській перекладній лексикографії 1918-1933 рр. Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/21511/1/tom_lex.pdf

Для прикладу, розглянемо назви осіб за фахом чи посадою, характерні для окремих сфер життєдіяльності суспільства:

- медицина (клінічна медицина, судова медицина, військова, авіаційна, ветеринарна тощо): *акушер, генетик, головний лікар, діагностик, лікар-анестезіолог, лікар-імунолог, лікар-інтерн, онколог, пацієнт, психолог, сімейний лікар, стоматолог, судово-медичний експерт, терапевт, фармацевт, хірург* (часто співвідносяться з назвами наукових дисциплін – генетика, діагностика) і т.д.;
- освіта, наука і техніка: співпраця наукових шкіл з різних галузей знань (фізико-математичних, хімічних, медичних тощо) через проведення спільних наукових досліджень, конгресів та симпозіумів, академічна мобільність – *абітурієнт, аспірант, бакалавр, викладач, вчений, доктор, докторант, доцент, кандидат наук, магістр, професор, старший викладач, стипендіат, студент* тощо, а також керівні посадові особи (*декан, ректор*);
- економіка (промисловість, будівництво, сільське господарство, торгівля, управління): *акціонер, аудитор, брокер, дилер, економіст, експортер, імпортер, інвестор, інспектор, кредитор, менеджер з маркетингу, підприємець, фахівець-аналітик*; у виробничій сфері –*інженер-механік, логіст, технолог,* і т. д;
- туризм: йдеться про створення туристичного продукту та надання туристичних послуг, таких як перевезення, тимчасового розміщення, екскурсійного, курортного обслуговування, а також здійснення посередницької діяльності, до суб'єктів якої належать – *готельєр, екскурсант, музейник, ресторатор, турист* тощо.

Протягом останніх років зроблено чимало спроб уніфікації зазначеної термінології, зокрема, варто вказати на велику роботу з упорядкування системи професійних і посадових позначень у зв'язку зі створенням «Класифікатора професій». Зазначимо, що упорядкування назв осіб потребує передусім уніфікації галузевої термінології, усунення невиправданих варіантів позначення спеціальних понять.

3.4. Назви осіб, характерні для конкретної сфери життєдіяльності суспільства Чехії

Згідно з метою нашого дослідження, спробуємо визначити найбільш уживані номінації осіб в окремих сферах суспільно-економічної діяльності ЧР (на основі аналізованої лексики офіційних документів):

- економіка: *autorizovaný prodejce, dealer, distributor, ekonom, exportér, finančník, importér, provozce, účetní, výrobce*;
- освіта: *asistent, aspirant, děkan, doktorand, garant, kvestor, odborný asistent, proděkan, profesor, prorektor, rektor, uchazeč, vědecký pracovník, výzkumník*;
- медицина*: chirurg, medik, ošetřovatel, pacient, přednosta kliniky, primář, veterinář, záchranář, zdravotník, zubař* тощо.

Окрім питомих слів, у лексичному складі чеської мови, як і в українській, певне місце посідають запозичення з інших мов, зокрема:

- з латини **-ent**: *asistent, student*; на **-or**: *kvestor, redaktor, revizor*; **-ist** (a): *specialista*;
- англійського походження на **-er/or**: *dealer* (характерне англ. написання та чеська вимова), *broker, developer, distributor, exportér, importér, manažer* (чеське написання та вимова);
- інтернаціоналізми: *ambasador, asistent, doktor, klient, lector, magistr, partner, prezident, reprezentant, šéf, specialista, student, trenér* тощо.

Встановити точну кількість запозичених слів на сьогодні видається майже неможливим; у сучасних терміносистемах співіснують національна та інтернаціональна складова, що полегшує співпрацю різних країн та пришвидшує обіг інформації. Усе це зумовлює потребу подальшого різноаспектного вивчення запозичених термінів.

4. Лінгвістичний аспект аналізу термінології вибраної групи

4.1 Джерела запозичень аналізованих термінів у відповідних мовах

Інновації у сфері політики, ідеології та формування ринкової економіки сприяло переходу країн до нового суспільного ладу, стрімкого розвитку зовнішніх відносин, і як наслідок, появі низки лексико-семантичних лакун, запозичених здебільшого з англійської мови, що набула статусу міжнародної дипломатичної.

Запозичення слів – це один з продуктивних способів збагачення словникового складу будь-якої мови у сучасному світі, що зумовлено, насамперед, економічними, політичними та культурними чинниками, які існували чи існують між різними народами в процесі їх історичного розвитку. Аналіз сучасних галузевих терміносистем дає підстави стверджувати, що близько 40 % лексичного складу становлять слова, запозичені з інших мов.[15]

Українська юридична термінологія формувалася на національній лексичній основі, але постійно поповнювалася прямими та непрямими, тобто опосередкованими, запозиченнями з генетично споріднених і неспоріднених мов. Своєрідним різновидом запозичень є інтернаціоналізми, що вживаються у багатьох мовах світу й мають спільне джерело походження. Наприклад, з латинської мови взято такі терміни, як: *адміністратор* (лат. «administratio» – керування, адміністрація), *аудитор* (лат. «auditor» – слухач), *директор* (лат. «director» – той, хто спрямовує, направляє), *інспектор* (лат. «inspectio» – огляд, розслідування) *експедитор* (лат. «expedio» – споряджую) – службова особа, *експерт* (лат. «expertus» – досвічений) – фахівець, *емісар* (лат. «emissarius» – посланець), *клієнт* (лат. «clientis»), *контрагент* (лат. «contrahentis» – той, хто домовляється) – сторона в договорі тощо.

Не менш продуктивним джерелом запозичень виступають також мови Західної Європи. Так, в українській мові, зокрема в галузях, які є предметом нашого дослідження, зафіксовано чимало термінів із французької, англійської, німецької, італійської мов, наприклад:

- англіцизми: *агент* (торговельний) (англ. «agent», лат. «agens» − діючий), *бізнесмен* (англ. «businessman») – підприємець, *брокер* (англ. «broker») –

посередник, *дилер* (англ. «diler») – торговельний представник, *дистриб'ютор* (англ. «distributor») – оптовий посередник, *інвестор* (англ. «investor»), *ліцензіар* (англ. «licenser») – власник винаходу, *менеджер* (англ. «manager» «manage» – керувати) – керівник тощо;

- з французької мови: *гарант* (фр. «garant») − поручник, *експортер* (фр. «exporteur», лат. «exporto» − вивожу), *шеф* (фр. «chef» − голова, керівник), *імпортер* (фр. «import»), *інженер* (пов'язано з фр. «engin» − винахідництво);
- з німецької мови: *бухгалтер* (нім. «Buchhalter», Buch − книга, Halter − тримач), *маклер* (нім. «Makler» з голл. «makelaar») – посередник при укладанні торговельних та біржових угод, *механік* (нім. «Mechanik»), *секретар* (нім. «Sekretär»), варто зазначити, що у німецькій мові ці слова отримали ту звукову оболонку, відмінну від мови-джерела, з якою потрапили в українську, тому, такі запозичення вважаються німецькими;
- з інших слов'янських мов: *власник* – похідне від прикметника *власний*; запозичення з польського «wlasny», «wlasność» утворилися, ймовірно, під впливом чеського «vlastní» − «власний»; *керівник* (польс. «Kierować»), *кредитор* – похідне від слова кредит; з італ. «credito» − борг, кредит), *начальник* – зі старослов'янської мови (начѧльникъ − начальник).

Вагоме місце посідають слова, успадковані від найдавніших індоєвропейських мов:

- назви осіб-діячів, що походять від найменування дій: *водій* – похідне від дієслова – вести; індоєвропейське *uedh / uodh «водити»[9]; праслов'янське vesti < *vedti, voditi;(див.9,с.363) старослов'янське вести, водити, *заступник* (похідне від дієслова ступати; пор. індоєвропейське *stemb(h)- /stemp-, пов'язане з *steb (h)-/step «топтати, ступати»[10];
- запозичення з інших індоєвропейських мов, напр., із кельтських мов походить номен *ліки*, від якого утворене аналізоване нами слово *лікар* – похідне від слова *лік*; пор. ще праслов'янське *lěkъ* «ліки, лікування», lěčiti «лікувати»[11];
- власне українські слова (більшість цих слів виникла й виникає на основі лексичного матеріалу, успадкованого від спільноіндоєвропейської та праслов'янської мов, а також давно засвоєних запозичень).

[15]Див. детальніше, наприклад: Комова М.В. Українська документознавча термінологія: шляхи творення та функційні особливості / М.В. Комова. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 316 с.

До цієї групи можемо віднести номени суспільно-політичної лексики: *громадянин* – похідне від слова *громада*; пор. старослов'янське *грамада* «купа; вогнище», праслов'янське gromada, gramada; індоєвропейське *grem < *ger- «згортати, збирати»[9], *працівник* – похідне від слова *праця*, запозичення з польс. мови; пор. польське praca «праця», старе proca, походить від чеського práce (< *práca), що зводиться до праслов'янського діалекту *portja, пов'язаного з *portiti «посилати»[12]; а також *урядовець*, *службовець*, *спадкоємець*, *виробник*, *винахідник*, *дослідник* − усі ці приклади свідчать про неабиякі словотвірні можливості української мови.

В українській термінології на позначення особи діяча часто вживаються лексеми, що творяться від дієслів за допомогою як спільнослов'янських, так і запозичених суфіксів, найпродуктивнішими серед яких є: **-ник** / **-ач** (-яч) (*дарувальник*, *постачальник*, *розпорядник*, *страхувальник*); **-ач** (*відповідач*, *завідувач*); **-ець** (*володілець*, *переселенець*); **-ик** (*страховик*), **-ар** (*орендар*), **-ант** (*декларант*), про що зазначають автори академічного видання словотвору сучасної української мови.[9]

Спостерігається також явище заміни іншомовним словом двочленного терміну, що відбувається за допомогою словотворчих ресурсів української мови (осново- й словоскладання, усічення, абревіація, афіксальна деривація), напр.: *політтехнолог* (політичний технолог), *турагент* (туристичний агент), а також за допомогою семантичної трансформації – *менеджер* (керівник), *промоутер* (розповсюджувач певного виду товару), *реципієнт* (одержувач), *спонсор* (меценат, добродійник) тощо.[4]

Що стосується чеської мови, то в ній значний сегмент в аналізованій термінології складають власне чеські іменники, утворені за допомогою питомих і запозичених суфіксальних формантів, що приєднуються до дієслівних основ. Найпродуктивнішими суфіксами виступають: **-el** (найвищий рівень продуктивності) (*badatel*, *činitel*, *dodavatel*, *jednatel*, *majitel*, *objednatel*, *odběratel*, *odvolatel*, *podnikatel*, *pojistitel*, *poskytovatel*, *provozovatel*, *ředitel*, *učitel*, *zaměstnavatel*, *zastupitel*, *žadatel)*; **-ník** (*dlužník*, *podvodník*, *pojistník*); **-ce** (*obhájce*, *ochránce*, *zastánce*).[40]

---

[9]Етимологічний словник української мови в семи томах. Том 1. А – Г. Відп. ред. Мельничук О. С. – Київ: Наукова думка, 1982, с. 600.

[10] Етимологічний словник української мови в семи томах. Том 5. Р – Т. Відп. ред. Мельничук О. С. – Київ: Наукова думка, 2006, с. 459.
[11] Етимологічний словник української мови в семи томах. Том 3. Кора – М. Відп. ред. Мельничук О. С. – Київ: Наукова думка, 1989, с. 260.
[12] Етимологічний словник української мови в семи томах. Том 4. Н – П. Відп. ред. Мельничук О. С. – Київ: Наукова думка, 2003, с. 555.

Запозичуючи терміни-англіцизми, чеська термінологія має здатність утворювати від них похідні слова, використовуючи при цьому власні словотворчі засоби. За допомогою словотвірної адаптації іншомовні запозичення набувають чеської форми. Найбільшу кількість десубстантивних іменників складають лексеми на позначення осіб жіночого роду, що творяться з додаванням спеціального суфіксу **-k/a** до основи іменника чоловічого роду, наприклад: *broker* / *brokerka*, *dealer* / *dealerka*, *manažer* / *manažerka* тощо.

Окрім того, інтернаціональні лексеми англійського походження в чеській мові утворили низку похідних, як-от: *akcie*, *akcionář*, *akciovka*, *akciový*, *brokerský*, *dealerský*, *dealerství* та под., деякі з них, потрапляючи до мови-реципієнта, часто витісняли питомі лексеми на периферію.[40]

З огляду на рівень пристосування до фонетичної, словотвірної та інших підсистем чеської мови, англіцизми можна умовно поділити на такі групи: одиниці, що зазнали повного пристосування до фонетичного, правописного та граматичного оформлення чеської мови *fotbalista*, *emulátor* та слова, які при запозиченні з англійської мови зазнали незначних змін або лишились незмінними, наприклад *broker*/ *broker*, *spíkr*/*speaker*, *manažer* / *manager*, *lídr* / *leader*, *byznysmen* / *businessman*.[28]

Трапляються також у чеській термінології поодинокі терміни, запозичені з інших європейських мов, зокрема: італ. *bankrot*, нім. *makléř*; фр. *šofér*, *arbitráž*, іспанськ. *armáda*.

Таким чином, іншомовні терміни в обох мовах часто запозичені з різних мов-донорів. Деякі терміни запозичені прямо, тобто безпосередньо з мови-першоджерела (напр., *консул* − *konzul* з лат.), деякі посередництвом іншої мови (напр., в українській мові *інженер* – з латинської мови, через німецьку, в чеській *inženýr* – з латинської, але через французьку мову). Зазначене явище детальніше ілюструється в нижче розташованій таблиці:

[28]Детальніше див.: Словотвір сучасної української літературної мови. За. ред. М. А. Жовтобрюха. Київ: Наукова думка, 1979, с. 57-65.

[4]Брітікова К.В. Узуальне та оказіальне в інноваціях сучасної української мови: тенденції оновлення лексикословотвірної категорії назви особи: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / К. В. Брітікова / Харківський нац.пед.ун. ім. Сковороди, 2007. − 20 с.
[40]GREPL, Miroslav, HLADKÁ, Zdeňka, JELÍNEK, Milan aj. Příruční mluvnice češtiny. Praha: Lidové noviny, 1996, s. 140-154; Bozděchová I. Internacionalizmy v nové slovní zásobě / I. Bozděchová // Český jazyk a literatura. – 2004/2005. – Roč. 55. – Č. 1. – S. 38-40.
[44]Nekula, M. Anglicismy v češtině. In: Encyklopedický atlas anglického jazyka. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. str. 268-269.

Українські терміни			**Чеські терміни**		
запозичений термін	мова-першоджерело	мова-посередник	запозичений термін	мова-першоджерело	мова-посереднік
абітурієнт	лат.	нім.	abiturient	лат.	нім.
Агент	лат.	нім.	agent	лат.	нім.
адміністратор	лат.	нім.	administrátor	лат.	
аудитор	лат.		auditor		англ.
бухгалтер	нім.	через рос. або польс.мови	účetní	нім.	
власник	польс.		vlastník	слов'янс. похня.	
Декан	лат.		děkan	лат.	
дистриб'ютор	лат.		distributor	лат.	нім.
Доктор	лат.	англ.	doktor	лат.	
доцент	лат.		docent	лат.	
інженер	лат.		inženýr	лат.	фр.
кандидат	лат.		uchazeč	лат.	
кредитор	нім.)		kreditor	нім.	
лаборант	лат.		laborant	лат.	
лікар	з індоєвроп.м.		lékař	з індоєвроп.м.	
менеджер	англ.		manažer	англ.	
нотаріус	лат.		notář	лат.	нім.

пасажир	нім.		cestující /pasažér	фр.	
пацієнт	лат.		pacient	лат.	
професор	лат.		profesor	лат.	
ректор	лат.		rektor	лат.	
секретар			sekretář	лат.	нім.
студент	лат.	нім.	student	лат.	
фельдшер	нім.		zdravotník	нім.	

Зібраний і проаналізований матеріал свідчить, що незважаючи на сильний вплив англійської мови на сучасні процеси в українській та чеській термінології, серед іншомовних термінів для позначення осіб-суб'єктів правових відносин переважають латинізми, що потрапляють до мови-реципієнта через інші європейські мови, з якими вона активно взаємодіє.

4.1.1. Основні мови-донори для чеської мови-реципієнта

Якщо грецизми та латинізми віддавна були джерелом поповнення чеської термінології, то на сучасному етапі її розвитку кількість запозичених слів зростає, насамперед, за рахунок англіцизмів, шляхів проникнення яких надзвичайно багато, адже англійську як міжнародну мову використовують у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Здебільшого англійські запозичення, котрі проникають у чеське мовне середовище, відразу ж піддаються процесу «чехізації». Це означає, що запозичення відносять до певної частини мови й у зв'язку з таким способом пристосування вони (терміни) поступово набувають ознак, притаманних відповідній частині мови у чеській мові, наприклад такі композити, як *byznys (business)*, *byznysmen, lídr (leader)*, *tým (team)*.

Явище всесвітнього поширення англійської мови викликає численні дискусії науковців. Останнім часом дедалі більше дослідників у слов'янському світі спростовують твердження про існування великої загрози з боку англійської мови. У мові сучасних чеських ділових документів нами було зафіксовано ряд англіцизмів, які

функціонують у питомій формі без оформлення засобами чеської (напр., *broker*, *dealer*, *developer*, *trader* тощо). Новітні англіцизми утворюють і словотвірні ланцюги з прикметником (напр.: broker —> brokerský). За спостереженнями науковців, похідні становлять близько 40% зафіксованих термінів англійського походження.[44]

Отже, варто звернути увагу на цікаву тенденцію, котра спостерігається в чеській мові: незважаючи на конфлікт у процесі запозичення між флективною чеською мовою та аналітичною англійською, іншомовні одиниці поступово інтегруються до граматичної системи чеської мови як мови-реципієнта.

Зараз більшість лінгвістів дотримується думки про те, що лексичне запозичення є обґрунтованим лише у тих випадках, якщо використання іншомовного слова зумовлене функціональною потребою, тобто коли в мові немає власних належних засобів для вираження того чи іншого значення. Занепокоєння викликає лише надмірне та необгрунтоване використання іншомовних слів як вияв моди, мовного снобізму, коли іноземна мова-еталон і відповідна культура цінуються вище за рідну мову та культуру.

4.1.2. Основні мови-донори для української мови-реципієнта

У лексичному складі української мови десятки тисяч слів запозичені в різний час і з різних мов. Найголовнішим джерелом лексичних запозичень, пов'язаних із поняттями науки і техніки, державного управління, права й політики, для української мови, як і всіх європейських, була та залишається й досі латинська мова. Із західноєвропейських мов пізнішого періоду запозичень найбільше. Як зазначає І. Кочан, «греко-латинські дериваційні форманти є міжнародними словотворчими елементами в сучасних мовах».[19]

Згідно з дослідженнями сучасних мовознавців, іншомовні запозичення у складі юридичної термінології становлять близько 10%, серед яких здебільшого латинізми, що потрапили в українську через посередництво романо-германських та слов'янських мов.[16]

На сучасному етапі характерним є поповнення української термінології англіцизмами, що раніше запозичалися через посередництво російської, польської та німецької мов. Їхня кількість активно зростає, адже вони проникають в усі сфери людської діяльності.

Відомі в українській мові й англійські найменування осіб, напр., *містер* (англ. «mister» зводиться до лат. «magister») − начальник; керівник, *спікер* (англ. «speaker») – оратор; речник, *стюард* (англ. steward «керуючий, розпорядник»), *трейдер* (англ. «trader») – торговець (учасник біржової торгівлі) тощо.

---

[19]Кочан І. Системність, динаміка, кодифікація слів з міжнародними кореневими компонентами в сучасній українській мові: автореф. дис. д-ра філол. наук: 10.02.01 [Електронний ресурс] / І. Кочан ; НАН України. Ін-т укр. мови. – К., 2006. – С. 5. (39 с.)

[16] Чуєшкова О.В. Запозичення в економічній терміносистемі. Режим доступу: http://repo.uipa.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1672/3/zapozichennya.pdf

Щодо запозичень з італійської, французької, іспанської, португальські та ін., слова мають здебільшого предметний характер і вживаються в українській мові переважно в своєму первісному значенні.

Отже, запозичення іншомовних лексичних одиниць є закономірним явищем і важливим засобом поповнення української термінології. Їх кількість зростає з кожним днем, тому варто пам'ятати про збалансоване використання питомих і запозичених термінів у процесі творення та стандартизації терміносистеми міжнародного права.

4.2. Співвідношення питомих і запозичених термінів в аналізованих мовах

У різних мовах співвідношення питомих та запозичених слів не однакове − в одних їх більше, в других менше, що пояснюється багатьма мовними та позамовними факторами. І навіть якщо при написанні роботи ми не проводили спеціальних підрахунків з метою встановлення реального кількісного співвідношення між цими групами, тим не менш, спираючись на спостереження над словниковим матеріалом, можемо припустити, що переважна частина лексики англійського походження недостатньою мірою узгоджена з нормами мови-реципієнта. Англіцизми використовуються носіями мови із суттєвим звуженням семантики порівняно з мовою-донором, більшість таких лексем тим не менш продовжує зберігати зв'язок з англійською на рівні вимови, правопису та морфології. І цим ще раз підтверджує незаперечний факт про тривалість і поступовість мовних змін.

Як уже зазначалося, за підрахунками лінгвістів, близько 10 % української термінології становлять чужомовні слова. Слід звернути увагу на те, що дана аналізована мова підпорядковує запозичення своїм фонетичним і граматичним законам, часто продукує до них синоніми з власного лексичного матеріалу.

З огляду на зібраний і досліджений нами лексичний матеріал, найбільше слів в обох мовах становлять інтернаціоналізми (запозичення з латинської) напр., номінативні одиниці, пов'язані з правом: *адвокат − advokát*, *консул – konzul*, *міністр – ministr*, *нотаріус – notář*; номени в галузі освіти та техніки: *абітурієнт – abiturient, доктор – doktor*, *лектор – lektor, ординатор – ordinář*, *ректор – rektor, студент – student*; лексеми, поширені в торгово-економічних відносинах: *дистриб'ютор – distributor*, *контрагент – kontragent* тощо.

Наступну позицію за частотністю посідають англіцизми (терміни міжнародного та комерційного права), напр.: *бізнесмен – byznysmen, дилер – dealer, менеджер – manažer, парламент – parlament*.

Багато галліцизмів мають латинську етимологію, проте були сформовані як терміни саме у французькій мові: *бюрократ – byrokrat, дипломат – diplomat, гарант – garant*; незначну частину терміносистеми становлять запозичення з італійської: *банкрут – bankrot, контрабанда – kontraband, капітан – kapitán*; німецькі терміни: *бухгалтер − účetní*, *фельдшер – záchranář*, *гастарбайтер – gastarbeiter*.

Питома вага запозичень у чеській термінології становить від 11% до 19%. Поряд із великою кількістю термінів, утворених на національному ґрунті, напр.: *družstvo – кооператив*, *novinář – журналіст*, *poslanec – депутат*, *zákonodárec – законодавець* і т.д., в усіх сферах життєдіяльності суспільства активно вживаються лексеми іншомовного походження.

4.3. Системні явища в аналізованій термінології (синонімія)

Однією з найважливіших проблем сучасного термінознавства в обох мовах є явище синонімії. Синоніми – це терміни, що належать до одного денотата, можуть бути тотожні чи близькі за значенням, відрізнятися особливостями вживання, будовою (прості слова, композити, абревіатури, словосполучення), походженням (питомі й запозичені лексеми), наприклад, укр. керівник – *керуючий*, *завідувач*, *начальник*, *голова* (великої установи), *директор* (підприємства); ч. *ředitel – řídící*, *vedoucí*, *direktor*, *manažer*, експр. *šéf* тощо.[17]

Як правило, синоніміка в термінології різних галузей вважається небажаним явищем, адже основною вимогою до терміну є однозначність і точність у вираженні тих чи інших понять. Поряд з цим, велика кількість термінів походить із загальновживаної лексики, тому ми не можемо розглядати термінологію ізольовано, і тому їй притаманні

усі ті самі лексико-семантичні процеси, що характеризують лексику взагалі (синонімія, полісемія, омонімія, антонімія тощо).

На думку сучасних дослідників, поява варіантних термінів у юридичній термінології зумовлена декількома причинами, головними серед яких є:

[17]http://slovopedia.org.ua/

1) паралельне вживання запозиченого та питомого термінів; 2) розвиток міжнародно-правових форм співпраці, що супроводжується виникненням нових правових понять та бажанням дати кожному поняттю найточнішу назву; 3) наявність кількох питомих термінів для вербалізації одного поняття; 4) існування двох чи більше запозичених термінів, різних за походженням щодо мови-позичальника.[18]

Деякі проблеми синонімії в чеській та українській юридичній термінології, вираження термінів різними частинами мови (переважно іменником) детальніше розглянула О. Газдошова.[59]

На основі здійсненого аналізу, можемо стверджувати, що найбільш поширеними в досліджуваній термінології є однокомпонентні іменникові та дієприкметникові (субстантивовані) синоніми, наприклад: укр. керівник – *керуючий*, *завідуючий*, *завідувач*, *начальник*, *голова* (великої установи), *директор* (підприємства), *менеджер*, *адміністратор*; ч. *ředitel – řídící*, *vedoucí*, *direktor*, *manažer*, експр. *šéf* тощо.

Синонімічні еквіваленти мають також терміни, утворені від спільної основи дієслова завдяки різним суфіксам, напр.: *pojistitel – страховик*, *pojistník – страхувальник*, *pojišťovatel – страховик*.[41]

Явище синонімії в юридичній термінології інтерпретується й оцінюється мовознавцями по-різному. На думку багатьох, синоніми виникають через невпорядкованість юридичної термінології, та належать до небажаних явищ, адже найважливішим критерієм відбору термінологічної одиниці з поміж синонімічних варіантів є однозначність терміну в межах однієї терміносистеми.

[18]http://lp.edu.ua/

[41]Детальніше про проблему синонімії в термінології див., напр., Kocourek, Rostislav. Synonyma v terminologii. In: Československý terminologický časopis. 1965, 201-218; Михайлова, Т. Синонімічні відношення в українській науково-технічній термінології. In: Вісник Національного університету

«Львівська політехніка». Серія: Проблеми української термінології. Львів, 2004, № 503, с. 53-57; Пастернак, Г. Синонімія та антонімія в економіко-правовій термінології. In: Українська термінологія і сучасність. Збірник наукових праць. Випуск VII. Київ. КНЕУ, 2007, с. 190-193; Годована, М. П. Спостереження над семантичними особливостями термінологічної лексики. In: Семантика мови і тексту: Матеріали X міжнародної науково-практичної конференції. Івано-Франківськ, 2009, Ч. II, с. 55;
Див. GAZDOŠOVÁ, Oxana. Problematika synonymie při překladu právní terminologie z češtiny do ukrajinštiny. In: Rara Avis. Zborník z 2. a 3. medzinárodnej konferencie študentov a doktorandov Trnava, apríl 2005, 2006. Trnava: Katedra slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda, 2006, s. 112–116; GAZDOŠOVÁ, Oksana. Компаративне дослідження юридичної термінології української та чеської мов (розвиток і сучасний стан терміносистем і термінознавства, проблеми перекладу). Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук. Masarykova univerzita. Brno, 2014, s. 81-104.

Інші мовознавці вважають закони мови універсальними, тому термінологія також повинна їм підпорядковуватися, щоб бути стилістично збагаченою. Проте, якщо в загальновживаній мові синонімія є ознакою лексичного багатства мови та вважається позитивним явищем, то в термінології – це все-таки небажане явище, оскільки синоніми можуть ускладнювати спілкування й призводити до неточного розуміння юридичного тексту.

4.5. Потенція використання відповідних термінів у загальнонародній мові або інших термінологіях/галузях науки чи техніки

Відомо, що використання інтернаціональної лексики, особливо в міжнародному публічному та приватному праві, у різних міждержавних і міжнародних деклараціях, договорах, угодах тощо, повинен сприяти нормалізації та поглибленню співробітництва у світовому співтоваристві, у вирішенні економічних, політичних, культурних, екологічних, транспортних, у сфері охорони здоров'я та інших проблем, у яких зацікавлені усі народи світу.[14]

Щодо співвідношення національної та запозиченої лексики в юридичній термінології думки мовознавців різняться. Так, ще в далекому минулому частина дослідників, зокрема М. М. Левченко, І. Г. Верхратський та деякі інші, були прихильниками національної традиції та пропонували створювати терміни виключно з ресурсів власної мови, хоча зазначали, що повністю уникнути запозичень неможливо.[5] П. О. Селігей стверджує, що наукові публікації останніх десятиліть надмірно переобтяжені невиправданими термінологічними запозиченнями: «Інтернаціональна складова в них надмірно переважає, а то й витісняє національну».[27] Поряд із зазначеною позицією знаходимо і інший погляд, наприклад, сучасна дослідниця Л. В. Козак також підкреслює необхідність запозичень, зазначаючи, що: «найбагатша

лексичними ресурсами мова не може задовольнити зростаючих потреб науки в номінації своїх понять».[13]

---

[14] Див. детальніше М.І. Козюбра та інші. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. – К., 2015. – 392 с.
[5]Верхратський І.Г. Не віднинішня заморока (кінець) / І.Г. Верхратський // Руслан. − 1913. − 23 марця. – (№ 65). − С. 1-2.
[27]Селігей П. О. Що нам робити із запозиченнями? / П. О. Селігей // Українська мова. – 2007. – №3. – С. 3-16.
[13]Козак Л. В. Запозичення як складова частина української технічної термінології / Л. В. Козак // Українська термінологія і сучасність: збірник наук. праць. – [вип. VII]. – К.: КНЕУ, 2007. – С. 63-65.

Так чи інакше, процес поповнення словникового складу іншомовними одиницями є природний та неминучий. Саме тому важливішим постає питання щодо раціонального використання запозичень. Для прикладу, наведемо декілька рекомендацій:

- іншомовні слова слід вживати лише у тому випадку, коли їх не можна замінити українськими відповідниками з тим самим значенням. На основі аналізованої термінології, виникають сумніви чи дійсно є потреба використовувати в офіційних документах низку термінів, зокрема англіцизмів, таких як: *брокер, маклер, фактор* у значенні *посередник* при укладанні торговельних і біржових угод; *електорат, електор,* замість *виборці, виборець*;

- використовувати запозичення необхідно точно, лише у тому значенні, в якому вони зафіксовані в словниках, напр.: *менеджер* (з англ. управитель, завідувач), за Словником іншомовних слів,[19] – це *фахівець* з управління господарськими процесами, виробництвом, обігом товарів та послуг; найманий управитель, отже, не кожен *керівник* є *менеджером*, як останнім часом іменують себе ті, хто очолює ту чи іншу організацію, підприємство, фірму;

- не варто застосовувати в текстах документів іншомовні слова, які мають відповідники в національній мові (*шеф/керівник)*;

- вживати ті іншомовні слова й терміни, які або дістали міжнародне визнання, або не мають відповідника в мові (*патентовласник)*;

- вживати в одному тексті на позначення того самого поняття запозичене і питоме слово не рекомендується (синонімія в правових документах обмежена).

Термін права може характеризуватися як загальноюридичний (поширений в усіх галузях права), галузевий (наявний лише в певній галузі права), міжгалузевий (відомий у двох або декількох галузях права), суміжний з іншими галузями діяльності.[2] Таким чином, у лексиці адміністративного права досить часто трапляються міжгалузеві

одиниці. Такі слова, як *виробник*, *власник*, *боржник*, *директор*, *замовник*, *керівник*, *лікар*, *начальник*, *підприємець*, *правник*, *покупець*, *постачальник* тощо активно застосовуються поза межами юриспруденції.

[19]https://www.jnsm.com.ua/ures/book/index.shtml
[2]Див. детальніше: Артикуца, Н. В.: Основи вчення про юридичний термін і юридичну термінологію. In: Українська термінологія і сучасність. Збірник наукових праць. КНЕУ, Київ 2005, с. 35-42.

На практиці досить важко розмежовувати міжгалузеві підвиди правничої термінології, адже нерідко загальновживані номени, у сполученні з термінами набувають певного стилістичного навантаження, характерного для відповідної галузі.

Частим явищем є використання у діловій мові модних англомовних замінників загальновживаних слів, − *електор* (виборець), *провайдер* (постачальник), *спікер* (речник), або ж вживані в економіці терміни *брокер* (посередник), *менеджер* (управлінець), *дистриб'ютор* (розподілювач) тощо.

Отже, термінологія права широко використовується не тільки в окремих галузях, але й у різних сферах комунікації. У зв'язку з тенденцією активного вживання іншомовних одиниць виникає потреба удосконалення галузевих терміносистем та процесу термінотворення в цілому. Адже кількісні зміни в цій області науки не завжди є якісними, низка термінологічних понять не відповідають вимогам правничої термінології та потребують детального опрацювання.

5. Складні випадки перекладу та пропозиції вирішення перекладацьких проблем

Юридичний переклад − це переклад офіційних правових документів, що використовуються для обміну юридичною інформацією між людьми, які спілкуються різними мовами. Оскільки право є наочною областю, пов'язаною з соціально-політичними та культурними особливостями країни, юридичний переклад є складним завданням. Для адекватної передачі юридичної інформації мова такого перекладу повинна бути точною, ясною та достовірною.[20]

Труднощі перекладу певним чином пов'язані з особливостями географічного положення, історичного розвитку та культурних традицій країни, і як наслідок

юридичні документи − контракти, договори, угоди, домовленості дещо різняться за своєю структурою та вживаною лексикою, а також існуючими поняттями.

У випадку спорідненості правових систем переклад зробити легше, однак мовна спорідненість не полегшує перекладачеві його завдання, якщо правові системи країн суттєво відрізняються одна від одної. Для збереження правового змісту юридичні тексти слід завжди перекладати з мови оригіналу, з урахуванням семантичних розбіжностей між термінами різних мов.

На думку чеських лінгвістів В. Матезіуса і В. Прохазки, переклад − це не тільки зміна мови, але і функціональна заміна елементів культури. Така заміна не може бути повною, оскільки вимогу «переклад повинен читатися як оригінал» навряд чи можливо виконати в повному обсязі, оскільки вона передбачає повну адаптацію тексту до норм іншої культури.[21]

До проблем перекладу зараховують інтернаціональні терміни, які у кожній мові засвоюються по різному.

Відповідно у чеській та українській мові знаходимо слова, часто утворені за допомогою різних суфіксів, напр. ч. *akcionář* – укр. *акціонер,* ч. *inženýr* – укр. *інженер,* ч. *notář* – укр. *нотаріус* тощо.

Труднощі при перекладі як чеських, так і українських юридичних текстів можуть виникнути у зв'язку з явищами синонімії та полісемії (багатозначність), що порушують принцип єдності як головну ознаку аналізованої терміносистеми. Виникає проблема вибору того чи іншого еквівалента, адже у кожній мові існують окремі синонімічні гнізда для позначення одного й того ж поняття, напр.:

- 1) голова: особа, яка керує зборами, засіданням і т. ін., 2) керівник установи, об'єднання, товариства, організації та їх відділів – ч. *ředitel*; 3) у складі офіційної назви керівника держави, уряду або вищих державних органів – ч. *předseda*;
- 1) заступник, замісник: ч. *zástupce ředitele* – укр. *заступник*, *замісник директора*; 2) представник: ч. *konzulární zástupce* – укр. *представник консульства*; ч. *zákoný zástupce* – укр. *законний представник;* словосполучення *právní zástupce* відповідає українському терміну *адвокат, захисник*;
- термін посередник в українській мові має такий синонімічний ряд: ек. *маклер*, *комісіонер*, *фактор*, а. *брокер*; (у спорі) *арбітр*, *третя особа*;

медіатор. У чеській знаходимо *zprostředkovatel*, *makléř* у торгівлі; *vyjednavač* (учасник переговорів), *mediátor* тощо.

[20]http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/92903

[21]http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/kdsmil/kdsmil_2010_13.pdf

На завершення слід додати, що найважливішим позитивним моментом у дослідженнях правничої термінології протягом останніх років є посилення співпраці та прояв все більшого взаємного інтересу юристів і лінгвістів як на національному, так і на міжнародному рівні.

Висновки

Сучасні інтеграційні процеси кінця XX – початку XXI ст. на теренах Центрально-Східної Європи та вихід України на міжнародну арену, налагодження дипломатичних стосунків із сусідніми державами вимагає відповідних змін у системі чинного законодавства й у регулюванні правових відносин. Оскільки регулятивом усіх сфер суспільного життя, включаючи міжнародні відносини, є право, юридична мова та правнича термінологія, яка їх обслуговує, набувають великого значення.

Сучасна юридична термінологія характеризується як складна і широко розгалужена динамічна система найменувань правових явищ, понять, інститутів та категорій; структурована на підсистеми і групи термінів (родо-видові, синонімічні) на основі логіко-смислових зв'язків між поняттями. Терміносистему складають термінологічно-правовий фонд і суміжні з правом сфери, в яких під впливом екстралінгвальних і мовних чинників відбуваються певні лексико-семантичні зміни, процеси термінологізації і детермінологізації. Лексичний склад, внутрішня будова і межі терміносистеми права перебувають в постійному розвитку і взаємодії з іншими терміносистемами, загальновживаною і некодифікованою правовою лексикою.

На сучасному етапі Чеська Республіка виступає перспективним партнером для України. Поглиблення українсько-чеського співробітництва супроводжується підписанням низки угод та нормативно-правових актів, що становлять договірно-правову базу двосторонніх відносин. У момент коли компанія чи підприємство виходить на міжнародний ринок, виникає потреба в оформленні та юридичному перекладі офіційних документів.

Юридичний переклад вважається одним із найскладніших, адже необхідно орієнтуватися в чинному законодавстві, володіти спеціальною лексикою, а також знати особливості використання іноземної юридичної термінології в конкретному контексті.

Такий переклад завжди пов'язаний із певними труднощами. Основною складністю юридичних перекладів є ретельність і точність передачі змісту документа. Адже від якості перекладу юридичного тексту, пов'язаного, наприклад, зі стягненням боргів або ліквідацією компанії, може залежати репутація тих чи інших підприємців (бізнесменів), реалізація інвестиційних програм та прийняття відповідних рішень. А якщо мова йде про захист бізнесу, то юридичні терміни, поняття, назви юридичних та фізичних осіб, законопроектів і різного роду приписів в перекладеному тексті повинні бути абсолютно зрозумілими і для відповідача, і для позивача, щоб повністю виключити будь-які непорозуміння. Неможливо перекласти договір чи будь-який інший документ юридичного характеру, не розбираючись у тонкощах використання чеської юридичної термінології.

У **першому розділі** ми зосередились на аналізі типових міжнародних договірних документів. Зокрема, визначили поняття «договір», «міжнародний договір»; назвали основні джерела права юридичних документів; детально проаналізували види міжнародних договорів, процедуру прийняття та назвали сторони договірних відносин. Далі перейшли до розгляду міжнародних договорів, укладених між Україною та Чеською Республікою, серед яких: «Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною та Чеською Республікою» від 26 квітня 1995 р., «Угода між Кабінетом міністрів України та Урядом Чеської Республіки про економічне, промислове і науково-технічне співробітництво» від 16 квітня 2004 р., «Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про науково-технічне співробітництво» від 19 грудня 2011 р., «Угода про наукове співробітництво між Академією наук Чеської Республіки та Національною академією наук України» від 31 жовтня 2000 р., «Угода між Міністерством освіти та науки України і Міністерством освіти, молоді та спорту Чеської Республіки про співробітництво в галузі освіти і науки на 2003-2006 рр.», «Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про економічне, промислове і науково-технічне співробітництво» (2006), «Угода про співробітництво між Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики та Управлінням з технічної стандартизації, метрології і державних випробувань Чеської Республіки у сфері оцінки відповідності, стандартизації та метрології» (2009) тощо.

У **другому розділі** ми здійснили короткий аналіз співробітництва України та Чеської Республіки у галузі промисловості, освіти та медицини. Далі перейшли до аналізу тематичних групи назв-осіб у міжнародних документах у відповідних сферах

зовнішньоекономічної діяльності. Відзначимо, що особливістю системи найменувань осіб за фахом/родом діяльності у лінгвістичному плані є неоднорідність цієї групи, що об'єднує як спеціальні, термінологічні номінації, так і найменування, що входять до сфери загальновживаної лексики. Йдеться про найменування масових загальногалузевих професій: *інженер*, *менеджер*, *продавець* тощо. Загалом, лексико-тематичну групу для найменування назв-осіб у міжнародних документах переважно становлять іменники, котрі часто виступають у сполученнях з іншими частинами мови, здебільшого з прикметниками (зрідка займенниками), що їх конкретизують, напр.: *власник, водій, державний виконавець, директор, кваліфікований працівник, керівник, клієнт, консультант, лаборант, молодший спеціаліст, партнер, покупець, радник, споживач, старший лікар* тощо.

У **наступному розділі** подано короткий лінгвістичний аналіз української й чеської юридичної термінології, що включає вивчення джерел та способів поповнення названої терміносистеми, співвідношення національних і запозичених лексичних одиниць. З'ясовано, що основними джерелами запозичення термінів й елементів для терміноутворення є латинська та грецька мови, що характерне не лише для української мови, але й взагалі для слов'янських мов та інших мов світу. Інтернаціональні елементи було охарактеризовано з точки зору їхнього походження, рівня адаптації у мові-реципієнті та раціональності використання. Наведемо декілька прикладів: *укр. амбасадор – ч. ambasador, укр. асистент – ч. asistent, укр. доктор – ч. doktor, укр. клієнт – ч. klient, укр. лектор − ч. lector, укр. магістр – ч. magistr, укр. партнер – ч. partner, укр. президент – ч. prezident, укр. репрезентант – ч. reprezentant, укр. шеф – ч. šéf, укр. спеціаліст – ч. specialista, укр. студент – ч. student, укр. тренер – ч. trenér.*

В обох мовах кількість англіцизмів помітно збільшується. Наприклад чимало запозичень в економічній сфері, наприклад: *укр. дилер− ч. dealer* (характерне англ. написання та чеська вимова), *укр. брокер – ч. broker, укр. девелопер − ч. developer, укр. дистриб'ютор – ч. distributor, укр. експортер – ч. exportér, укр. імпортер –ч. importér, укр. менеджер – ч. manažer*.

У **четвертому розділі** ми зосередились на аналізу явища синонімії в юридичній термінології, що як правило вважається небажаним. Адже за наявності синонімічних гнізд перед перекладачем виникає проблема вибору єдиного правильного відповідника для позначення певного явища чи поняття. Щоб віддати перевагу одному з двох чи кількох синонімів, необхідно звернутися до історії походження слова, виявити семантичні зміни у процесі його термінологізації і т. ін. У проаналізованому нами

матеріалі знайдемо таких одиниць чимало: *укр. адвокат, захисник – ч. advokát*, *právní zástupce, obhájce*; *укр. замісник, заступник− ч. zástupce, ztocněnec; укр. транспортник, перевізник – ч. dopravce, přepravce, převozník; укр. спеціаліст, експерт – ч. expert, odborník, specialista; укр. заставодавець, боржник – ч. dlužník, neplatič; укр. заставодержатель, кредитор – ч. kreditor, poskytovatel půjčky, věřitel; укр. опікун, піклувальник – ч. pěstoun, opatrovník, poručník, pečovatel; укр. робітник, працівник – ч. pracovník, pracující, zaměstnanec; укр. дарувальник, донор – ч. dárce, donor* тощо.

Відсутність термінологічної одиниці на позначення того чи іншого правового явища/поняття може свідчити і про наявність лакуни (прогалин) у термінсистемі. У випадку якщо термін відсутній, то ця прогалина заповнюється лексикографами та спеціалістами з використанням поняттєвої бази, яка завжди у науковій галузі передує процесу найменування. Водночас одне й те саме поняття може позначати різні поняття, що свідчить про його багатозначність (полісемію). У такому випадку перекладач повинен вибрати з кількох значень слів з урахуванням лінгвістичного контексту.

Останній розділ практичної частини дослідження присвячений складним випадкам юридичного перекладу. Наведені приклади наочно демонструють складність проблеми, що вимагає, не тільки знання двох мов, а й правознавчої компетентності, підготовленості в області теорії перекладу і володіння практичними перекладацькими навичками. Вибір прийнятного варіанту перекладу завжди визначається наявністю або відсутністю еквівалента в мові перекладу.

У результаті дослідження, можемо зробити висновок, що юридичний переклад є одним із найскладніших і найбільш затребуваних видів перекладу на сьогодні, що зумовлено, в першу чергу, динамічним розвитком міжнародних відносин. Правова лінгвістика – відносно нова, ще не достатньо розвинена наука, тому специфіка юридичного перекладу недостатньо висвітлена в літературі й потребує більш глибокого аналізу та подальших досліджень.

Першочерговим завданням науковців на сьогодні є потреба упорядкування та систематизації юридичної терміносистеми кожної національної мови, систематичне глибоке опрацювання нових юридичних документів і видання фахових чеських та українських термінологічних словників.

У запропонованому для захисту дипломному дослідженні був здійснений аналіз типових договірних документів Чеської Республіки та України, а також описано сучасний стан і перспективи розвитку двостороннього співробітництва.

RESUMÉ

Tato magisterská diplomová práce má název Problémy při překladu jmen osob-subjektů v úředních dokumentech České republiky a Ukrajiny. Zabývá se komparativnímu výzkumu rozvoje ukrajinsko-české mezinárodní spolupráce. Po formální stránce je práce rozdlena na dvě části, a to na teoretickou a praktickou. Každý z těchto dvou oddílů je dále rozdělen do kapitol a podkapitol. V teoretické částí byla provedena analýza typických mezinarodních dokumentů Ukrajiny a ČR. Pojednány byly především základní prameny práva - mezinárodní smlouvy, podminky jejich uzavírání a podmínky jejich fungování.

Praktická část je věnována uživaným údajům právnických osob, které vstupují do smluvních vztahů v ramci mezinarodne spoluprace. Dále je provedena analýza slovní zásoby z pohledu tematického, kdy je vymezena právní terminologie a další používané údaje. Bylo zjištěno, že základním rysem systému jmen osob podle druhu činnosti nebo specializaci v lingvistickém plánu je značná heterogenita použitých termínů, která zahrnuje jak speciální, terminologické nominace, tak i slova užívaná v běžné komunikaci.

Dále jsou analyzovány zdroje české a ukrajinské právnické terminologie. Je všimnuto také vzájemného cizojazyčného vlivu. Toto je fenomén, který lze najít ve všech jazykových kulturách a ovlivňuje je jak v pozitivním tak v negativním smyslu. Na světě už prakticky neexistuje jazyk, který by během svého přirozeného vývoje zůstal ušetřen cizím vlivům. Studie ukázala, že převládajícím zdrojem přejatých slov v právní terminologii jsou latina a řečtina, což je charakteristické nejen pro ukrajinštinu, ale také pro ostatní jazyky náležící do slovanské jazykové skupiny. Mezi příklady lze uvést například: *ambasador, asistent, doktor, lector, prezident*.

Fenoménem posledních dekád je ovlivnění všech jazyků angličtinou. Obzvláště v posledních dekádách počet anglicismů výrazně vzrostl v obou zkoumaných jazycích. S adaptací grafickou úzce souvisí adaptace morfologická, morfologická adaptace však nutně

nevyžaduje adaptaci grafickou a naopak. Jestliže je anglicismus morfologicky adaptován, neboli tvarově přizpůsoben, je ztracen určitý příznak cizojazyčnosti a tímto je přiblížen k systému domácího jazyka. Nejpočetnější kategorie výpůjček z angličtiny je představována podstatnými jmény. Tyto substantiva anglického původu jsou většinou přičleněny k určitému deklinačnímu paradigmatu a jeho prostřednictvím jsou poté vyjádřeny morfologické kategorie rodu, pádu a čísla. Morfologicky jsou nejsnáze adaptovány anglická substantiva, která se ve výslovnosti shodují s českými typy. Zcela bezproblémově se do češtiny adaptují i pojmenování osob s formantem -er, která jsou skloňována podle vzoru pán (*dealer* → *dealera*). U každého oddílu praktické časti jsou uvedeny příklady.

Posledním tématem této práce je popis problematických lexikálních a gramatických jevů při překladu analyzované terminologie v současné době a jsou nabízeny návrhy jejich řešení. Právní překlad jak do rodného, tak do cizího jazyka je vždy velmi náročný proces. Navíc účelem právního překladu je, aby cílovému příjemci přeloženého textu v jeho nativním jazyce poskytl maximálně jasné, dostatečné a právně přesné informace, jež jsou obsaženy v textu výchozím. Překlad právního textu z jednoho jazyka do druhého lze chápat jako mezikulturním převodem určitého sdělení, jež nelze smysluplně provést bez pochopení výchozí a cílové právní kultury a tradice. Překlad právního textu rozhodně není pouze otázkou perfektního zvládnutí výchozího a cílového obecného jazyka. Právní překlad je specifická a svébytná kategorie v rámci obecné teorie překladu do jakéhokoliv jazyka: mnohé principy obecné teorie překladu jsou zde neplatné. Mnohé jiné zásady byly ustanoveny zejména v posledních dvaceti letech, kdy byla v mezinárodním kontextu vypracována teorie právní lingvistiky a právního překladu založená na srovnávacím právnělingvistickém zkoumání. A proto dnes je hlavním úkolem vědců potřeba zefektivnit a systematizovat právní terminologii. K tomu je nutné systematické a důkladné zkoumání nových právních dokumentů a vydávání odborných českých a ukrajinských terminologických slovníků, které představují při překladu výchozí vodítko.

Úkolem této magisterské práce bylo také vytvoření překladového ukrajinsko-českého slovníku terminologických pojmů, ve kterém jsou zaznamenány terminy související s tématem práce. Aby bylo možno úspěšné dosažení cíle, byla také provedena rešerše některých termínů z oblasti průmyslu, vzdělávání a medicíny. Tento slovník zároveň doplňuje ilustrativní příklady a představuje tak kompletní přehled termínů a terminologických spojení vyskytujících se v analyzovaném materiálu.

Список використаних джерел

1. Андерш Й. Чесько-український словник у двох томах. – Київ: Наукова думка, 1988-1989.
2. Артикуца, Н. В.: Основи вчення про юридичний термін і юридичну термінологію. In: Українська термінологія і сучасність. Збірник наукових праць. КНЕУ, Київ 2005, с. 35-42.
3. Блащук Т. В. Тези доповіді: Якість як умова цивільно-правового договору // Матеріали Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу «Правове життя сучасної України». – Одеса. Одеська національна юридична академія. – 21-22 травня 2010 р. – С. 425- 426.
4. Брітікова К.В. Узуальне та оказіальне в інноваціях сучасної української мови: тенденції оновлення лексикословотвірної категорії назви особи: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / К. В. Брітікова / Харківський нац.пед.ун. ім. Сковороди, 2007. − 20 с.
5. Верхратський І.Г. Не віднинішня заморока (кінець) / І.Г. Верхратський // Руслан. − 1913. − 23 марця. – (№ 65). − С. 1-2.
6. Вінник О. М. Господарське право: Навчальний посібник. − 2-ге вид., змін, та доп. − К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. − 766 с.
7. Годована, М. П. Спостереження над семантичними особливостями термінологічної лексики. In: Семантика мови і тексту: Матеріали Х міжнародної науково-практичної конференції. Івано-Франківськ, 2009, Ч. II, с. 55.
8. Голованова О.И. Типология единиц профессиональной коммуникации когнитивно-прагматический аспект/О.И. Голованова// Вестник Челябинского государственного университета. – Челябинск: Челябин. гос. ун-т., 2008. – №9.

9. Етимологічний словник української мови в семи томах. Том 1. А – Г. Відп. ред. Мельничук О. С. – Київ: Наукова думка, 1982, с. 600.
10. Етимологічний словник української мови в семи томах. Том 5. Р – Т. Відп. ред. Мельничук О. С. – Київ: Наукова думка, 2006, с. 459.
11. Етимологічний словник української мови в семи томах. Том 3. Кора – М. Відп. ред. Мельничук О. С. – Київ: Наукова думка, 1989, с. 260.
12. Етимологічний словник української мови в семи томах. Том 4. Н – П. Відп. ред. Мельничук О. С. – Київ: Наукова думка, 2003, с. 555.
13. Козак Л. В. Запозичення як складова частина української технічної термінології / Л. В. Козак // Українська термінологія і сучасність: збірник наук. праць. – [вип. VII]. – К.: КНЕУ, 2007. – С. 63-65.
14. Козюбра М.І. та інші. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. –К., 2015. – 392 с.
15. Комова М.В. Українська документознавча термінологія: шляхи творення та функційні особливості / М.В. Комова. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 316 с.
16. Коржанський М. Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України / М. Й. Коржанський. – К.: Атіка: Академія: Ельга-Н, 2001. – С. 549.
17. Корсак Р. В. Українсько-чеські відносини у трансформаційних процесах Центрально-Східної Європи: торговельно-економічний контекст співпраці (2000-2012 рр.). /Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук. –Львів, 2014.
18. Костецька Т. А. Офіційна документована інформація / Т.А. Костецька // Юридична енциклопедія / НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, «Видавництво «Українська енциклопедія імені М.П.Бажана. – Т.4. – К., 2002. – С. 375.
19. Кочан І. Системність, динаміка, кодифікація слів з міжнародними кореневими компонентами в сучасній українській мові: автореф. дис. д-ра філол. наук: 10.02.01 [Електронний ресурс] / І. Кочан ; НАН України. Ін-т укр. мови. – К., 2006. – С. 5. (39 с.)
20. Марушева, О. Г. Договірне право [Текст]: консп. лекцій / О.Г. Марушева // . − Харків: Монографія, 2016. −107с.

21. Михайлова, Т. Синонімічні відношення в українській науково-технічній термінології. In: Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Проблеми української термінології. Львів, 2004, № 503, с. 53-57.
22. Пастернак, Г. Синонімія та антонімія в економіко-правовій термінології. In: Українська термінологія і сучасність. Збірник наукових праць. Випуск VII. Київ. КНЕУ, 2007, с. 190-193.
23. Погорілецька А.В. Офіційна інформація: теоретико-правовий аспект/А.В. Погорілецька// Вісник Вищої ради юстиції. – 2012. – No 1 (9). – С.134.
24. Політичний лист про перспективи розвитку українсько-чеських відносин // Справа № 471 від 10. 10. 2007 р.– 17 с.
25. Поліщук Н. М. Українська дипломатична лексика періоду УНР: дис. к. філол. н.: 10.02.02 / Н. М. Поліщук. – К., 1994. – 154 с.
26. Сальнікова Г.І. Правове регулювання посередництва у підприємницькій діяльності: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Г.І. Сальнікова; Нац. юрид. акад. України імені Я. Мудрого. − Х., 2003. − 16 с.
27. Селігей П. О. Що нам робити із запозиченнями? / П. О. Селігей // Українська мова. – 2007. – №3. – С. 3-16.
28. Словотвір сучасної української літературної мови. За. ред. М. А. Жовтобрюха. Київ: Наукова думка, 1979, с. 57-65.
29. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. − К.: Наукова думка, 1970-1980. − Т. 1. − С. 68.
30. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. − К.: Наукова думка, 1970-1980. − Т. 2. − С. 355
31. Стан торговельно-економічних відносин між Україною і Чеською республікою в 2005 р. // Справа № 47 / 27 від 20. 12. 2005 р. – 24 с.
32. Тимошенко Н. Л. Лексика советских политических договоров: функционально-стиллистический анализ / Н. Л. Тимошенко. – К.: Изд-во ун-та. – 1990. – 107 с.
33. Тимченко Л. Д. Міжнародне право: підручник / Л. Д. Тимченко, В. П. Кононенко. – К.: Знання, 2012. – 631 с.
34. Торговельно-економічне співробітництво у 2006 році // Справа № 18–30 / 74 від 15. 12. 2006 р. – 35 с.
35. Чубарєв В.Л. Міжнародне економічне право: підручник / В.Л. Чубарєв. − К.: Юрінком Інтер, 2009. − 368с

36. ČMELÍKOVÁ-GAZDOŠOVÁ, O. Inšomovni slova v ukrajinskij i českij jurydyčnij terminolohiji. In: Myronova, Halyna; Čmelíková, Oxana, Kalina, Petr; Kuznietsova, Krystyna; Shysterov, Ihor. Ukrajinistika: minulost, přítomnost, budoucnost III: jazyk. 1. vyd. Brno: Jan Sojnek – Galium, 2015. s. 175–184.
37. ČMELÍKOVÁ-GAZDOŠOVÁ, O. Substantyvovani prykmetnyky v ukrajinskij i českij jurydyčnij terminolohiji. In: Predrag Piper, Vladan Jovanovič. Slovenska terminologija danas. 1. vyd. Belgrad: Srpska akademija nauka i umetnosti, 2017. s. 481–493.
38. GAZDOŠOVÁ, Oxana. Problematika synonymie při překladu právní terminologie z češtiny do ukrajinštiny. In: Rara Avis. Zborník z 2. a 3. medzinárodnej konferencie študentov a doktorandov Trnava, apríl 2005, 2006. Trnava: Katedra slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda, 2006, s. 112–116.
39. GAZDOŠOVÁ, Oksana. Компаративне дослідження юридичної термінології української та чеської мов (розвиток і сучасний стан терміносистем і термінознавства, проблеми перекладу). Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук. Masarykova univerzita. Brno, 2014, s. 81-104.
40. GREPL, Miroslav, HLADKÁ, Zdeňka, JELÍNEK, Milan aj. Příruční mluvnice češtiny. Praha: Lidové noviny, 1996, s. 140-154; Bozděchová I. Internacionalizmy v nové slovní zásobě / I. Bozděchová // Český jazyk a literatura. – 2004/2005. – Roč. 55. – Č. 1. – S. 38-40.
41. Kocourek, Rostislav. Synonyma v terminologii. In: Československý terminologický časopis. 1965, 201-218.
42. MYRONOVA, H. a O. ČMELÍKOVÁ-GAZDOŠOVÁ. Česko-ukrajinský právnický slovník. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 376 s.;
43. MYRONOVA, H. Příručka pro kurz Ekonomická, politická a právnická terminologie ukrajinštiny. Část 1. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 1. výd., 99 s.
44. Nekula, M. Anglicismy v češtině. In: Encyklopedický atlas anglického jazyka. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. str. 268-269.
45. Statisticke daný česke ekonomicke politice // Dokumentacie a spravy Ministerstva zagraničnich veci Česke Republiky. – № 106 – 39 /400. – 19. 12. 2010 r. – 10 s.
46. Tejnor A. Normalizace terminologie jako součíst péče o kulturu spisovného jazyka // Slovo a slovesnost. – Ročník 29, 1968. – Číslo 3. – S. 303–312.

47. Tejnor A. Nové sovětské publikace o vědeckém a technickém názvosloví // Naše řeč. – Ročník 53, 1970. – Číslo 4, 5.
48. Vlková V. Slovník lingvistické terminologie pro vysokoškoláky // Naše řeč. – Ročník 75, 1992. – Číslo 1.
49. Zpráva o zahranicní politice ČR za rok 2010 // MZV ČR. Bilaterílní vztahy České republiky, 2011. – 397 s.
50. Zpráva o zahranicní politice ČR za rok 2006 // MZV ČR. Bilaterílní vztahy České republiky, 2007. – 474 s.

Лексикографічні джерела

1. Загнітко А.П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни / Анатолій Панасович Загнітко: у 4 томах – Донецьк: ДонНУ, 2012. – Том 2, С. 134.
2. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – С. 4.
3. Тлумачний словник української мови: понад 12 500 статей (близько 40 000 слів) / За редакцією доктора філологічних наук, професора В.С. Калашника. – Харків: Прапор, 2002. – С. 803.
4. Українська мова: Енциклопедія / Редколегія: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та інші. – Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 2004. – 2-ге видання, виправлене і доповнене. – С. 274.
5. Українська мова: Енциклопедія. – Київ: Українська енциклопедія імені М.П. Бажана, 2000. – С. 563.
6. Українсько-чеський словник лінгвістичної термінології / А. Антоненко, Н. Лобур, О. Паламарчук, Г. Стрельчук, М. Шевченко. – Львів: Видавничий центр львівського національного університету імені Івана Франка, 2009. – 200 с.

Інтернет-джерела

1. Про доступ до офіційних документів: Рекомендації Ради Європи NR (2002) 2 від 21 лютого 2002 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.coe.kiev.ua
2. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118
3. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_185
4. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a04
5. https://zakon4.rada.gov.ua/laws

6. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203_040
7. https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15/paran3252#n3252
8. https://czechia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-czechia/trade
9. http://czechia.mfa.gov.ua/ua/
10. https://koloro.ua/blog/issledovaniya/issledovanie-ukrainskogo-rynka-piva.html
11. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203_004
12. https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index
13. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/2801-12/paran483
14. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/203_025/sp:max15
15. http://eprints.zu.edu.ua/21511/1/tom_lex.pdf (Томіленко Л. М. Назви осіб за родом діяльності в українській перекладній лексикографії 1918-1933рр.)
16. http://repo.uipa.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1672/3/zapozichennya.pdf (Чуєшкова О.В. Запозичення в економічній терміносистемі)
17. http://slovopedia.org.ua/
18. http://lp.edu.ua/
19. https://www.jnsm.com.ua/ures/book/index.shtml
20. http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/92903
21. http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/kdsmil/kdsmil_2010_13.pdf

ДОДАТОК

Українсько-чеський термінологічний словник

абітурієнт
агент
адміністратор
аспірант
аудитор
брокер
бухгалтер
вантажоперевізник
ветеринар
виробник
відправник
військовослужбовець
власник
генетик
головний лікар
декан
дилер
директор
дистриб'ютор
діабетик
доктор
докторант
дослідник
доцент
експедитор
експортер
замовник
заступник
зубний лікар
імпортер
abiturient
agent
administrátor
aspirant; uchazeč
auditor
broker; makléř

účetní	нотаріус
přepravce	одержувач
veterinář	онколог
výrobce	пасажир
odesílatel	пацієнт
voják	перевізник
vlastník	переселенець
genetik	покупець
primář	поранений
děkan	практикант
dealer	працівник
ředitel	продавець
distributor	професор
diabetik	психолог
doktor	ректор
doktorand	розповсюджувач
výzkumník	секретар
docent	спеціаліст
provozce	споживач
exportér	стажист
objednatel	страховик
zástupce	студент
zubař	технік
importér	фахівець
керівник	vedoucí
клієнт	zákazník
кредитор	kreditor
лаборант	laborant
лікар	lékař
медбрат	ošetřovatel
медик	zdravotník; medik
медсестра	ošetřovatelka
менеджер	manažer
невролог	nevrolog

notář
příjemce
onkolog
cestující /pasažér
pacient
dopravce
osadník
kupující
raněný
praktikant
pracovník
prodávající
profesor
psycholog
rektor
prodejce
sekretář
specialista
spotřebitel, odběratel
stážista
pojistitel
student
technik
odborník
фельдшер
xipypr

záchranář
chirurg